

Verslag over de solvabiliteit en de financiële toestand 2017

Loyalis Leven NV



jij, je pensioen en **Loyalis**

Inhoud

Inleiding	4
Samenvatting	5
A. Activiteiten en prestaties	10
A.1. Activiteiten	10
A.2. Prestaties op het gebied van verzekering	13
A.3. Prestaties op het gebied van belegging	14
A.4. Prestaties op overig gebied	16
A.5. Overige informatie	16
B. Bestuurssysteem	17
B.1. Algemene informatie over het bestuurssysteem	17
B.2. Deskundigheids- en betrouwbaarheidsvereisten	20
B.3. Risicomanagementsystemen inclusief de beoordeling van het eigen risico en de solvabiliteit	22
B.4. Interne controlesysteem	25
B.5. Interne auditfunctie	27
B.6. Actuariële functie	27
B.7. Uitbesteding	28
B.8. Overige informatie	28
C. Risicoprofiel	29
C.1. Verzekeringstechnisch risico	30
C.2. Marktrisico	33
C.3. Tegenpartijrisico	40
C.4. Liquiditeitsrisico	43
C.5. Operationeel risico	44
C.6. Overig materieel risico	45
C.7. Overige informatie	45

D. Waardering voor solvabiliteitsdoeleinden	46
D.1. Activa	49
D.2. Technische voorzieningen	55
D.3. Overige schulden	58
D.4. Overige informatie	59
E. Kapitaalbeheer	60
E.1. Eigen vermogen	60
E.2. Solvabiliteitskapitaalvereiste en minimumkapitaalvereiste	65
E.3. Gebruik van de ondermodule aandelenrisico op basis van looptijd bij de berekening van de solvabiliteitskapitaalvereiste	67
E.4. Verschillen tussen de standaard formule en ieder gebruikt intern model	67
E.5. Niet-naleving van de minimumkapitaalvereiste en niet-naleving van de solvabiliteitskapitaalvereiste	67
E.6. Overige informatie	67
Afkortingenlijst	68

Inleiding

Voor u ligt het 'verslag inzake de solvabiliteit en de financiële toestand' van Loyalis Leven NV (hierna, 'Loyalis Leven') over het jaar 2017. Dit rapport is opgesteld conform de Solvency II-richtlijnen en geeft naast de Solvency II-kapitaalpositie per einde 2017 een beschrijving van de activiteiten en resultaten gedurende 2017. Daarnaast beschrijft dit verslag hoe Loyalis Leven invulling geeft aan de waardering van de balansposten, haar bestuursstelsel, het risicomanagement en het kapitaalbeheer.

Kwantitatieve rapportages

De cijfers in dit rapport zijn in lijn met die uit de jaarrekening 2017, danwel de zogenoemde Quantitative Reporting Templates (QRT's) die op 3 mei bij De Nederlandsche Bank (DNB) zijn ingediend.

De QRT's zijn aan controle onderhevig geweest en opgenomen in het document 'Quantitative reporting templates 2017 Loyalis Leven NV' dat eveneens is gepubliceerd op de website van Loyalis.

Weergave bedragen

Alle bedragen in dit rapport worden, tenzij anders aangegeven, weergegeven in duizend euro (€ 000).

Afrondingen

Vanwege afrondingen op gehele duizenden of miljoenen euro, kan de som der delen afwijken van het totaal in de tabellen, en/of afwijken in de onderlinge samenhang.

Normenkader

Het normenkader voor het opstellen van deze rapportage wordt gevormd door de volgende wet- en regelgeving, aangevuld met toelichtingen van de toezichthouder:

- Solvency II Directive (2009/138/EG), artikel 51 en verder
- Gedelegeerde Verordening Solvency II (EU 2015/35), Hoofdstuk 12 en 13
- Uitvoeringsverordening (EU 2015/2450)
- relevante richtsnoeren van EIOPA, waaronder EIOPA-BoS-15/109 - Richtsnoeren voor rapportage en openbaarmaking
- DNB Guidance bij kwalitatieve SII Preparatory Guidelines rapportage

Deze rapportage is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de directie van Loyalis NV en vrijgegeven voor publicatie op 3 mei 2018. De Raad van Commissarissen heeft op 24 april 2018 kennisgenomen van dit rapport.

Samenvatting

Activiteiten

Loyalis Leven houdt zich bezig met het aanbieden van aanvullende verzekeringen op het gebied van inkomensbescherming. Loyalis Leven richt zich op de Nederlandse markt en haar klanten zijn vooral werkzaam in de onderwijs- en overheidssector, de bouw- en de zorgsector. Met efficiënte verzekeringsoplossingen biedt Loyalis Leven haar klanten expertise en dekking voor verzekerde risico's.

Het is voor onze klanten van groot belang dat we ruimschoots aan al onze toekomstige verplichtingen als verzekeraar kunnen voldoen. Onze financiële resultaten zijn gezond en solide. We investeren in kennis en nieuwe producten en diensten.

Door de hogere levensverwachting, verhoogde AOW-leeftijd én door signalen van onze klanten hebben we onze nabestaandenverzekeringen onder de loep genomen. Het resultaat is een nieuwe verzekering: de Loyalis Nabestaandenverzekering.

Onze belangrijkste inzet voor 2018 is: gezonde, vitale en tevreden klanten. We staan hen, in tijden van verzuim, persoonlijk bij. Dat doen we onder meer via onze eigen klantenservice. Door dit persoonlijk contact met werkgevers en werknemers en onze uitgebreide monitoring van klanttevredenheid zijn wij in staat snel te achterhalen waar we kunnen bijspringen.

We kijken ook met een kritische blik in de spiegel. We willen onze organisatie innovatiever en flexibeler maken. Daarbij letten we op onze eigen kosten en op een duurzame solvabiliteit. En bij onze eigen werknemers stimuleren we gezondheid, vitaliteit en souplesse.

Strategie

De komende jaren staat de verzekeringsmarkt voor grote uitdagingen. De levenmarkt zal verder krimpen. De toenemende levensverwachting van onze klanten is een belangrijk punt van aandacht.

Ook in de pensioenwereld komt volop beweging de komende jaren. In de collectieve pensioenfondsen (tweede pijler) is ongeveer € 1.200 miljard beheerd vermogen aanwezig. In het regeerakkoord van Rutte III staat dat het kabinet het pensioenstelsel wil hervormen tot een meer persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling, waarbij de 'doorsneesystematiek' wordt afgeschaft. De komende jaren wil Loyalis Leven klaar zijn om te kunnen inspelen op eventuele nieuwe wet- en regelgeving.

Loyalis Leven sluit met haar distributie en productaanbod aan bij de strategie van haar moedermaatschappij APG NV (APG). Loyalis Leven heeft dan ook een sterke positie in de sectoren die APG bedient. Sinds de tweede helft van 2017 onderzoekt Loyalis Leven samen met APG wat de beste kansen biedt op de gewenste positionering. Dit onderzoek is breed van opzet.

Loyalis Leven heeft haar strategie verwoord in een meerjarenplan 2018-2020, waarin de doelstellingen voor deze jaren zijn vastgesteld. In dit plan wordt ervan uitgegaan dat Loyalis Leven haar producten selectief blijft aanbieden en geen nieuwe proposities meer ontwikkelt. Daarnaast is er ruimte opgenomen voor beleidsplannen op het gebied van kapitaal, herverzekering en beleggingen. De vertaling naar financiële resultaten en de normeringen van de kritische prestatie-indicatoren zijn verder uitgewerkt in dit meerjarenplan en onder meer

in een Business Balanced Score Card. Loyalis Leven heeft gedurende 2017 geen materiële wijzigingen in haar strategie doorgevoerd.

Resultaten

Loyalis Leven behaalde in 2017 met € 27 miljoen (na belasting) een uitstekend financieel resultaat. Het beleggingsresultaat lag ruim boven de benodigde interest voor de oprenting van de voorzieningen. Het resultaat op sterfte ontwikkelde zich eveneens naar tevredenheid.

De solvabiliteitsratio (beschikbaar vermogen versus vereist vermogen, oftewel de SCR-ratio) onder Solvency II bedraagt ultimo 2017 175% (2016: 165%) en ligt hiermee boven de intern gehanteerde norm van 150%.

De omzet kende een daling van ruim 7%. De bruto verzekeringspremies daalden in 2017 met € 7 miljoen naar een niveau van € 106 miljoen. Dit is voornamelijk het gevolg van de eindigende Levensloopregeling.

In de interne bedrijfsvoering hebben wij geïnvesteerd om het vorige veranderprogramma goed te kunnen afronden en benodigde verbeteringen te starten. Onze kosten laten mede hierdoor een daling zien ten opzichte van voorgaande jaren.

Indexatie

Door de goede financiële resultaten en de goede solvabiliteitspositie hebben wij, net als voorgaande jaren, een indexatie toegepast van 0,75% op uitkeringen voor de producten die daarvoor in aanmerking komen.

Wilt u meer weten over de manier waarop Loyalis indexatie toepast, kijk dan op onze website www.loyalis.nl/indexatie.

Solide verzekeraar

Loyalis Leven is een solide verzekeraar, 100% dochter van Loyalis NV en zelfstandig in staat om aan de gestelde kapitaal- en rendementseisen te voldoen. Dat laatste uitgangspunt is bepalend voor de manier waarop Loyalis Leven haar vermogen beheert en voor de kapitaalmarges die Loyalis Leven hanteert. Solvency II vereist dat een verzekeringsmaatschappij, in 99,5% van alle mogelijke scenario's, voldoende kapitaal aanhoudt.

Loyalis Leven monitort voortdurend de kapitaalpositie en de ontwikkeling van de solvabiliteitsratio's, zowel van zichzelf als van vergelijkbare verzekeraars. Eventuele maatregelen worden besproken in het interne Risico Management Committee en ter goedkeuring voorgelegd aan de Raad van Commissarissen. Zo heeft in 2017 een kapitaalstorting van € 15 miljoen plaatsgevonden bij Loyalis Leven om de solvabiliteitsratio verder te versterken.

De ontwikkeling van de solvabiliteit kan als volgt worden toegelicht:

	31-12-2017	31-12-2016	Ontwikkeling
Beschikbaar vermogen, waarvan:	240.960	233.052	7.901
Tier 1	220.301	211.804	8.497
Tier 3	20.659	21.248	-596
Solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	137.729	141.657	-3.975
Solvabiliteitsratio	175%	165%	+10%

Beschikbaar vermogen Loyalis Leven NV € 241 miljoen (2016: € 233 miljoen)

Ons beschikbaar vermogen is volledig op marktwaarden gebaseerd. Het vermogen bestaat voor 91% uit tier 1-kapitaal (2016: 92%) en voor 9% uit tier 3-vermogen (vermogen uit actieve belastingposities, 2016: 8%). Dit vermogen wijkt af van het vermogen dat is gebaseerd op de IFRS-grondslagen (International Financial Reporting Standards).

Vereist vermogen Loyalis Leven NV € 138 miljoen (2016: € 142 miljoen)

Het vereist vermogen bestaat voor het grootste deel uit vermogen aan te houden voor marktrisico's vanwege onze levensloop- en lijfrenteportefeuille en verzekeringstechnische risico's voor de overlijdensrisicoverzekeringen en lijfrenteportefeuilles.

Reconciliatie IFRS-eigen vermogen en SII-vermogen

Onderstaande tabel geeft de aansluiting weer tussen het vermogen volgens de jaarrekening en dat volgens Solvency II:

	31-12-2017	31-12-2016
Eigen vermogen IFRS	209.741	167.741
Herwaardering technische voorzieningen (netto)	70.369	100.176
Aanwezig vermogen Solvency II	280.110	267.917
Tier 3-correctie (correctie maximum tier 3-vermogen belastinglatentie)	-39.150	-34.864
Beschikbaar vermogen Solvency II	240.960	233.052

Ten opzichte van 2017 is het IFRS-vermogen met € 42 miljoen gestegen als gevolg van het behaalde resultaat over 2017 (€ 27 miljoen) en een agiostorting van € 15 miljoen.

De daling van de herwaardering van de technische voorzieningen is een direct gevolg van omzetting naar een passende Loyalis nabestaandenverzekering.

De overige materiële verschillen in waardering tussen de jaarrekening volgens IFRS-standaarden en die volgens Solvency II, en een toelichting hierop, staan in de tabellen bij sectie D2.

Solvabiliteitskapitaalvereiste: € 138 miljoen

De solvabiliteitskapitaalvereiste is als volgt samengesteld:

	31-12-2017	31-12-2016
Verzekeringstechnische risico's	105.668	112.719
Marktrisico's	82.017	85.898
Tegenpartijrisico	10.075	7.341
Diversificatie	-45.206	-45.620
Basis solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	152.554	160.338
Operationeel risico	7.831	8.285
Verliescompensatievermogen van technische voorzieningen	-12.187	-13.653
Verliescompensatievermogen van uitgestelde belastingen	-10.468	-13.313
Solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	137.729	141.657
Minimumkapitaalvereiste (MCR)	40.686	41.173

De kapitaalvereiste is in 2017 afgenomen met circa 3% tot € 138 miljoen, met name door dalende marktrisico's en verzekeringstechnische risico's. Belangrijkste oorzaak voor de afname van het verzekeringstechnisch risico betreft een lager vervalrisico door de wijziging van de Loyalis nabestaandenverzekering. Gedurende 2017 zijn de premies bij de overlijdensrisicoverzekeringen aangescherpt. Het risico op massale afkoop dat op deze voorziening toegepast wordt, heeft daardoor minder impact.

De verklaringen voor de belangrijkste mutaties ten opzichte van 2016 vindt u in hoofdstuk C.

Het tegenpartijkredietrisico is gestegen door een stijgende hypotheekportefeuille die is ondergebracht bij een aantal externe fondsen.

Een nadere toelichting van de solvabiliteitskapitaalvereiste vindt u in sectie E2 van dit rapport.

Standaardmodel

De kapitaalvereiste is risicogebaseerd en daarmee een weerspiegeling van de financiële risico's die met het standaardmodel worden berekend. In haar jaarlijkse risico- en solvabiliteitsbeoordeling, de zogenoemde Own Risk and Solvency Assessment (ORSA), heeft Loyalis Leven de toepasbaarheid van deze standaardformule nader geanalyseerd: Loyalis Leven acht de standaardformule voldoende geschikt.

Governance

Bij de uitwerking van bestuurs- en toezichthoudende verantwoordelijkheden leeft Loyalis Leven maatschappelijk geaccepteerde en gangbare codes na:

- de Gedragscode Verzekeraars van het Verbond van Verzekeraars
- de Gedragscode Verwerking Persoonsgegevens Financiële Instellingen

De ontwikkelingen in wet- en regelgeving voor het toezicht op verzekeraars Wet op het Financieel Toezicht (Wft) en Solvency II worden continu gevolgd en vertaald naar interne beleidsaanpassingen. Op de website www.loyalis.nl staat een uitgebreide toelichting op de wijze waarop Loyalis Leven de Gedragscode Verzekeraars van het Verbond van Verzekeraars heeft toegepast op haar organisatie.

Loyalis Leven wordt bestuurd door Loyalis NV. De directie van deze houdstermaatschappij bestaat uit de heren P. van Wageningen (Chief Executive Officer), W. Vliex (Chief Financial and Risk Officer) en mw. C. Weisscher als Chief Operations Officer.

Loyalis NV kent in haar governance structuur een Raad van Commissarissen die op basis van complementariteit en collegialiteit onafhankelijk toezicht uitoefent op de directie. De samenstelling van de Raad van Commissarissen is afgestemd op de omvang en complexiteit van Loyalis NV en bestaat uit een vijftal leden met elk zijn eigen aanvullende expertise.

Risicoprofiel

Loyalis Leven beheerst haar verzekeringstechnische risico's door een gezonde premiestelling waarbij rekening wordt gehouden met de aanwezige solvabiliteit van Loyalis Leven.

Het beleggingsbeleid van Loyalis Leven kent een aantal fundamentele overtuigingen ofwel 'investment beliefs'. De belangrijkste beliefs zijn: integraal balansmanagement, beleggingsrisico wordt beloond, dynamisch beheer van de beleggingsportefeuille, streven naar lage uitvoeringskosten en maatschappelijk verantwoord beleggen.

Loyalis Leven geeft hoge prioriteit aan risicobeheersing, ook op het gebied van beleggingen:

- Loyalis Leven werkt binnen de gestelde wettelijke kaders, inclusief die van toezichthouders DNB en AFM).
- Loyalis Leven belegt prudent ('prudent person principe'), binnen strikte volatilitetskaders, onder meer door diversificatie binnen en tussen beleggingscategorieën.
- Loyalis Leven past risicobeheersing toe met derivaten om de belangrijkste marktrisico's op balansniveau te matigen. Het gebruik van derivaten is alleen toegestaan ter afdekking van risico's en ter bevordering van efficiënt portefeuillebeheer.

Risicomangement is een belangrijk onderwerp binnen het bestuur van Loyalis Leven. We leggen het risicobeleid ter finale goedkeuring voor aan de Raad van Commissarissen, net als de risicobereidheid (risicokaders) en het kapitaal- en dividendbeleid.

Op basis van de gewenste strategische positie en de risicotolerantie wordt het risicobudget bepaald. Daarbij hebben we aandacht voor actuariële, beleggings-, strategische, verslagleggings- en operationele risico's, ondersteund door een jaarlijks uitgevoerde ALM-studie (Asset Liability Management).

Conform de Solvency II-richtlijnen rekenen we een aantal risico's en mogelijke managementacties door op hun gevolgen voor onder meer resultaat en solvabiliteitspositie. Dit is de zogenoemde Eigen Risico Beoordeling ofwel ORSA. De ORSA brengt de belangrijkste risico's waaraan Loyalis Leven blootstaat, systematisch, met behulp van scenario's, in beeld.

In de ORSA 2017 zijn voor Loyalis Leven onder andere het bedrijfsmodel-, het publiciteits-, het spread- en het bedrijfscontinuïteitsrisico geïdentificeerd als risico's die relevant zijn voor de toekomst. Hierop zijn stressscenario's doorgerekend. Vervolgens zijn managementacties gedefinieerd waarvan we de voortgang periodiek monitoren.

Het integrale risicobeeld en de bijbehorende netto acceptabele risico's bewaken wij gedurende het gehele jaar. Daar waar bijsturing noodzakelijk was, hebben wij acties uitgezet en uitgevoerd. Het beeld ultimo 2017 heeft niet geleid tot ongewenste restrisico's.

In sectie C1 tot en met C4 vindt u een verdere uitwerking van de belangrijkste financiële risico's.

A. Activiteiten en prestaties

A.1. Activiteiten

Activiteiten

Loyalis biedt ruim vijftien jaar aanvullende pensioenoplossingen. Vanuit deze basis bieden we diensten op het gebied van arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, nabestaandenverzekeringen en aanvullend pensioen.

Het is voor onze klanten van groot belang dat we ruimschoots aan al onze toekomstige verplichtingen als verzekeraar kunnen voldoen. Onze financiële resultaten zijn gezond en solide.

De krimp van de Levenportefeuille zet door. Voor de Levensloopregeling mogen we, als gevolg van overheidsbeleid, geen nieuwe klanten meer aannemen, alleen de huidige deelnemers mogen nog inleggen. Door uitstroom neemt de portefeuille af, eind 2021 zal deze portefeuille compleet afgebouwd zijn.

Omdat in 2018 de ANW-compensatie binnen de pensioenregeling van Stichting Pensioenfonds ABP (ABP) komt te vervallen, biedt Loyalis Leven de (collectieve) nabestaandenverzekering als alternatief aan. Zo introduceren we in 2018 voor ambulance- en brandweerpersoneel samen met werkgever en werknemers een nieuw netto-pensioenproduct. Met deze voorziening kunnen medewerkers in zware beroepen maximaal drie jaar eerder met pensioen. Werknemers krijgen een maandelijkse uitkering uit het opgebouwde kapitaal.

Door de hogere levensverwachting, verhoogde AOW-leeftijd en signalen van onze klanten hebben we onze nabestaandenverzekeringen onder de loep genomen. Het resultaat is een nieuwe verzekering, waarbij we onze klanten hebben overgezet van 28 naar vijf productvarianten: Loyalis Nabestaandenverzekering. Klanten die beter en goedkoper af zijn in deze nabestaandenverzekering hebben wij automatisch omgezet. Verzekerden die méér zouden gaan betalen, behouden hun vertrouwde verzekering, met een nieuwe naam: Nabestaandenverzekering Maatwerk.

Ook in 2018 is het versterken van de klantrelatie een speerpunt in ons beleid. Om goed in kaart te brengen hoe klanten ons waarderen en om verbetermogelijkheden zichtbaar te krijgen, werkt Loyalis Leven met Net Promotor Scores (NPS). Voor het meten van de NPS van Loyalis Leven staat de vraag centraal 'Hoe waarschijnlijk is het dat u Loyalis aanbeveelt aan familie, collega's of vrienden?'. Daarnaast blijven we voor de toekomst streven naar verbeteringen, zowel in relatieve als in absolute zin.

A.1.1. Naam en juridische vorm van de onderneming

Loyalis Leven NV is gevestigd in Heerlen en ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel Limburg onder nummer 14053379. AFM-vergunningnummer 12000433.

Loyalis Leven NV
Oude Lindestraat 70, 6411 EJ Heerlen
Postbus 4917, 6401 JS Heerlen
Internetsite: www.loyalis.nl

Directie

Dhr. P.N. van Wageningen
Dhr. W.R.H. Vliex
Mw. C.C. Weisscher

CEO Loyalis NV
CFRO Loyalis NV
COO Loyalis NV

Raad van Commissarissen

Dhr. M. Duvivier

Voorzitter, daarnaast voorzitter Remuneratie en benoemingscommissie

Dhr. H. Schuijt

Voorzitter Audit & Risk Committee

Mw. J.M.C. Snels

lid Remuneratie en benoemingscommissie

Dhr. D.A. Kotteman

lid Audit & Risk Committee

Dhr. H.A. Keuzenkamp

Voor informatie over nevenfuncties verwijzen we naar het jaarverslag van Loyalis NV.

Sleutelfunctionarissen

Dhr. H. Blaak

Actuariaat (tweede lijn via Willis Towers Watson)

Dhr. M. Thijssen

Risk Management (tweede lijn)

Dhr. C. de Hoon

Compliance, Legal, Tax

Dhr. C. Bertram

Group Internal Audit van APG (derde lijn)

A.1.2. Naam en contactgegevens van de toezichhoudende autoriteit die verantwoordelijk is voor het financiële toezicht op de onderneming en groep

De heer M.C. Moes (De Nederlandsche Bank NV) is verantwoordelijk voor het financiële toezicht op Loyalis Leven NV. Het contactadres van De Nederlandsche Bank (DNB) is:

De Nederlandsche Bank NV

Westeinde 1

1017 ZN Amsterdam

Telefoonnummer: +31 800 020 1068

Email: info@dnb.nl

A.1.3. Naam en contactgegevens van de externe auditor van de onderneming

De heer F. van den Wildenberg (KPMG Accountants NV) treedt op als externe accountant van Loyalis Leven.

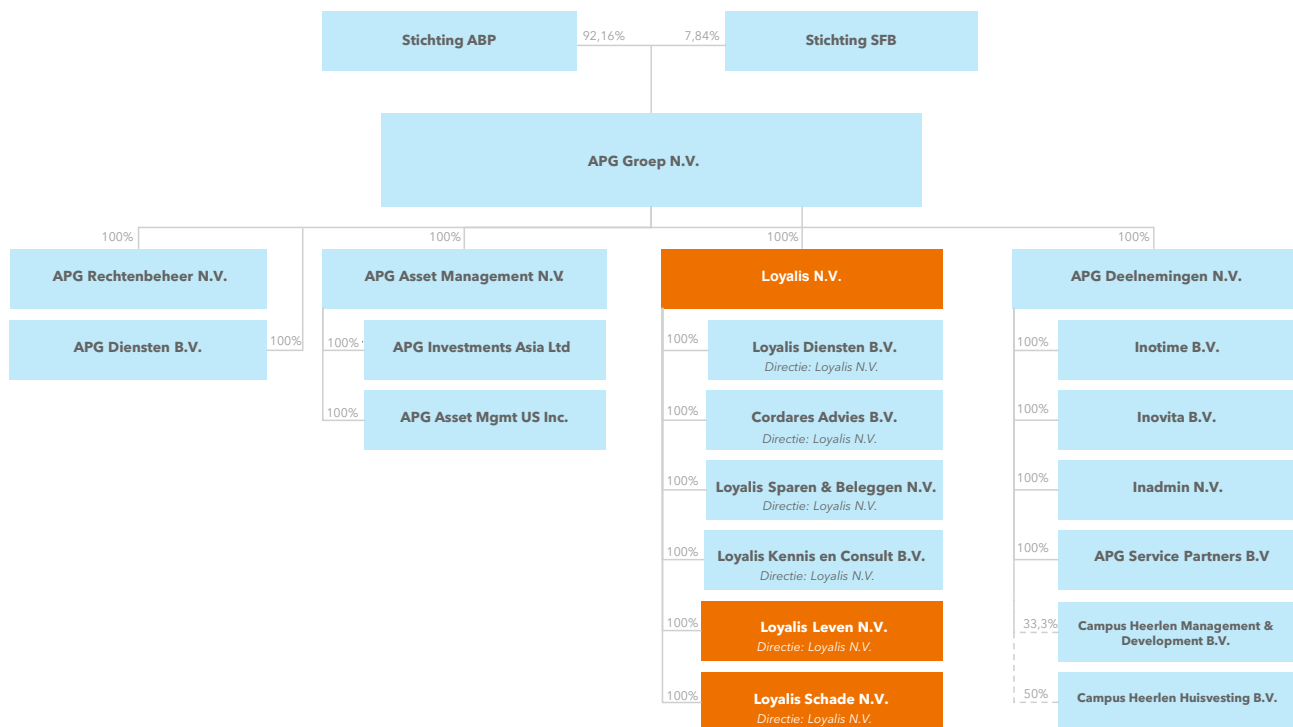
KPMG Accountants NV

Postbus 74500

1070 DB Amsterdam

A.1.4. Houders van gekwalificeerde deelnemingen in de onderneming en groepsstructuur

APG NV is houdster van 100% van het aandelenkapitaal van Loyalis NV. Loyalis Leven is een volle dochteronderneming van Loyalis NV en gevestigd in Heerlen. Hieronder het organogram per 31 december 2017.



A.1.5. De materiële branches van de onderneming en de wezenlijke geografische gebieden waar zij haar bedrijf uitoefent

Loyalis Leven is een volle dochteronderneming van Loyalis NV. De focus ligt op het ontwikkelen en aanbieden van aanvullende pensioenproducten en -diensten voor de Nederlandse markt.

In Solvency II-termen vertaalt zich dit in:

- verzekeringen met winstdeling (lijfrenten)
- aan indexen of beleggingen gekoppelde verzekeringen (Levensloop en Unit Linked verzekeringen)
- andere levensverzekeringen (Loyalis Nabestaandenverzekering en Nabestaandenverzekering Maatwerk)

A.2. Prestaties op het gebied van verzekering

Het totale resultaat over 2017 van Loyalis Leven op basis van de jaarrekening (IFRS-grondslagen) kan als volgt worden samengevat:

RESULTATEN LOYALIS LEVEN	2017	2016
Verdiende premies eigen rekening	106.298	113.743
Opbrengsten uit beleggingen	52.339	129.400
Totaal baten	158.637	243.143
Uitkeringen voor eigen rekening	201.017	193.295
Wijziging technische voorziening	-101.181	-5.100
Bedrijfskosten	20.298	21.463
Beleggingslasten	2.782	2.819
Totaal Lasten	122.916	212.477
Resultaat technische rekening	35.721	30.666
Overige baten en lasten	66	319
Resultaat uit gewone bedrijfsvoering	35.787	30.985
Belastingen resultaat uit gewone bedrijfsvoering	8.987	7.746
Netto resultaat	26.800	23.239
Overig totaalresultaat	198	197
Totaalresultaat	26.998	23.436

Verzekeringspremies (€ 106 miljoen)

De premieomzet van Loyalis Leven daalde in 2017 met ruim € 7 miljoen naar € 106 miljoen, met name door de ultimo 2021 eindigende Levensloopregeling. Voor deze regeling kunnen bestaande klanten nog inleggen. Er mogen echter geen nieuwe klanten meer toetreden.

Uitkeringen (€ 201 miljoen)

Uitkeringen zijn ten opzichte van 2016 met € 8 miljoen gestegen. Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door een stijging van de levenslooppuitkeringen en afkopen.

Wijziging technische voorzieningen eigen rekening (€ -101 miljoen)

De vrijval door uitkeringen, afkoop en expiratie van Lijfrenten en Levensloopregeling (totaal € 212 miljoen) enerzijds en anderzijds dotaties door premies en koopsommen ad € 100 miljoen vormen de voornaamste factoren voor de wijziging van de technische voorziening.

Bedrijfskosten (€ 20 miljoen)

De bedrijfskosten zijn ten opzichte van 2016 met € 1 miljoen gedaald. Loyalis NV zet vooral in op een vereenvoudigde systeemarchitectuur en verdere productrationalisatie die past bij de filosofie van een kleinere en wendbare organisatie. De investeringen in het veranderprogramma van de afgelopen jaren werpen daarmee hun eerste vruchten af.

A.3. Prestaties op het gebied van belegging

De beleggingsopbrengsten over 2017 bedroegen € 52 miljoen, verdeeld naar € 30 miljoen voor eigen rekening en risico (inclusief polishouder met garantie) en € 22 miljoen voor de polishouders zonder garanties.

De groei van het belegd vermogen voor eigen rekening en risico is het gevolg van de gedaalde kredietopslagen in de vastrentendewaardenportefeuilles (+ € 24 miljoen) en de gestegen waarderingen van de zakelijke waarden, en dan met name het vastgoed (+ € 22 miljoen). In 2017 is de kapitaalmarktrente gestegen. Zo steeg bijvoorbeeld de tienjarige euro-swaprente met 0,23%-punt (in 2016 was er nog sprake van een daling van 0,34%-punt). Dit heeft geleid tot een daling van de beleggingsopbrengsten. Het totale effect hiervan bedraagt € -15 miljoen.

Daarnaast werd in 2017 voor de polishouders zonder garanties € 22 miljoen resultaat behaald, waarvan het grootste gedeelte afkomstig was van de zakelijkewaardenportefeuille die profiteerde van de gestegen aandelenmarkten.

De beleggingsopbrengsten zijn als volgt te specificeren naar categorie en onderliggende portefeuille:

	2017	2016
Reële waardeverwerking via het resultaat		
Voor rekening van Loyalis		
Dividenden	-	-
Rente	17.382	19.812
Waardemutaties en overige beleggingsopbrengsten	704	17.016
- vastrentend	18.086	36.828
Dividenden	11.579	10.591
Rente	-	-
Waardemutaties en overige beleggingsopbrengsten	2.184	2.453
- zakelijk	13.763	13.044
Dividenden	-	-
Rente	5.323	5.145
Waardemutaties en overige beleggingsopbrengsten	-18.632	41.708
- overig	-13.309	46.853
Totaal	18.540	96.725

	2017	2016
Voor polishouder met garantie		
Dividenden	-	-
Rente	4.026	7.085
Waardemutaties	418	6.090
- vastrentend	4.444	13.175
Dividenden	571	1.086
Rente	-	-
Waardemutaties	2.936	4.688
- zakelijk	3.507	5.774
Dividenden	-	-
Rente	-1	-
Waardemutaties	4.018	1.056
- overig	4.017	1.056
Totaal	11.968	20.005
Voor risico polishouder zonder garantie		
Dividenden	-	-
Rente	3.138	1.535
Waardemutaties en overige beleggingsopbrengsten	-1.422	450
- vastrentend	1.716	1.985
Dividenden	557	680
Rente	-	-
Waardemutaties en overige beleggingsopbrengsten	13.455	6.112
- zakelijk	14.012	6.792
Dividenden	-	-
Rente	-2	-
Waardemutaties en overige beleggingsopbrengsten	6.105	3.893
- overig	6.103	3.893
Totaal	21.831	12.670
Totaal	52.339	129.400

Rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkte winsten of verliezen

Er zijn in de verslagperiode geen winsten of verliezen rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkt die betrekking hebben op de beleggingsresultaten.

Securitisaties

De vastrentendewaardenportefeuille van € 952 miljoen bestaat voor € 248 miljoen (2016: € 273 miljoen) uit gesecuritiseerd papier. Binnen de vastrentendewaardenportefeuille is het relatieve belang in gesecuritiseerde posities licht gedaald met 2%-punt.

Duurzaam beleggen

Duurzaam beleggen is voor Loyalis NV een integraal onderdeel van de beleggingsfilosofie en het beleggingsproces.

Ook onze klanten willen dat we steeds duurzamer beleggen, dus met oog voor mens, dier en milieu. Loyalis NV heeft in 2017 voor al haar beleggingen op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen een belangrijke stap gezet. Een stap van progressie, vanuit morele overtuiging, omdat we ons bewust zijn van de toonaangevende positie die wij als verzekeraar en belegger hebben. Maar ook vanuit de overtuiging dat de bedrijven achter deze beleggingen beter zullen presteren. In oktober 2017 zijn daarom alle beleggingen voor risicopolishouders in aandelen overgezet naar twee maatschappelijk verantwoorde aandelenfondsen. Bij vermogensbeheerder BlackRock was Loyalis NV de eerste belegger in deze twee 'Socially Responsible Investing'-fondsen. Op deze manier kan geld van onze klanten nooit worden gestoken in bijvoorbeeld wapens, tabak of kernenergie. Er wordt nu belegd in een wereldwijd breed gespreide aandelenportefeuille met de focus op maatschappelijk verantwoord beleggen. De bedrijven in onze portefeuille zijn op het gebied van duurzaamheid best in class. Alle andere beleggingen van Loyalis NV staan ook in het teken van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Loyalis NV is in 2017 als de beste middelgrote verzekeraar benoemd bij een benchmark van de VBDO (Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling).

Maatschappelijk verantwoord beleggen is voor Loyalis NV een integraal onderdeel van de beleggingsfilosofie. Dit werken wij verder uit in het Jaarverslag Verantwoord Beleggen. Wij hebben als langetermijnbelegger de intrinsieke motivatie om rekening te houden met kwesties als klimaat, sociale omstandigheden en goed bestuur. We gaan actief de dialoog aan met bedrijven, gebruiken ons stemrecht als aandeelhouder, zoeken de duurzaamste beleggingsproducten op de markt en we sluiten bedrijven uit.

Het Jaarverslag Verantwoord Beleggen vindt u op de website van Loyalis NV, www.loyalis.nl.

Loyalis NV doet nog meer op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO). Naast het beleidsonderzoek van Eerlijke Verzekeringswijzer (EV), heeft er dit jaar vanuit EV een praktijkonderzoek plaatsgevonden waarin het thema 'Transparantie & Verantwoording' centraal stond. In dit onderzoek kwam Loyalis NV als meest transparante verzekeraar van Nederland uit de bus.

A.4. Prestaties op overig gebied

Loyalis Leven kent geen materiële resultaten uit overige activiteiten.

A.5. Overige informatie

Overige materiële informatie over de resultaten van Loyalis Leven is niet van toepassing.

B. Bestuurssysteem

B.1. Algemene informatie over het bestuurssysteem

Onder het bestuurssysteem, ook wel corporate governance genoemd, wordt verstaan de wijze waarop de onderneming door de directie wordt aangestuurd en de manier waarop hierover verantwoording wordt afgelegd aan de Raad van Commissarissen, de aandeelhouder en andere stakeholders. Loyalis Leven hecht waarde aan een hoogwaardige corporate governance.

Loyalis Leven heeft zijn corporate governance ingericht in overeenstemming met de Gedragscode Verzekeraars.

B.1.1. Rol en verantwoordelijkheden van het bestuurlijke, beleidsbepalende of toezichthoudende orgaan en van sleutelfuncties

Raad van Commissarissen

De Raad van Commissarissen (RvC) oefent, op basis van complementariteit en collegialiteit, onafhankelijk toezicht uit op de directie. De samenstelling van de RvC is afgestemd op de omvang en complexiteit van Loyalis Leven. De RvC bestaat op 31 december 2017 uit vier mannen en één vrouw.

De competentiematrix geeft inzicht in de competenties die aanwezig of nodig zijn. Is er een vacature, dan wordt op basis van deze competentiematrix een functieprofiel ontwikkeld. De RvC beschikt over voldoende leden om zijn taak goed te kunnen vervullen. Deze leden, zowel individueel als collectief, beschikken over gedegen kennis en ervaring van de maatschappelijke rollen van de verzekeraar en van de belangen van alle bij de verzekeraar betrokken partijen. Ieder lid van de raad is in staat om de hoofdlijnen van het totale beleid te beoordelen en zich een afgewogen en zelfstandig oordeel te vormen over de belangrijkste risico's.

De RvC streeft naar een evenwichtige afweging van de belangen van de betrokken partijen, zoals klanten, aandeelhouders en medewerkers. De overwegingen van de raad worden vastgelegd in een verslag. Commissarissen worden benoemd op basis van geschiktheid, deskundigheid en beschikbaarheid. Daarnaast is er een programma van Permanente Educatie (PE). De vergoeding die de leden ontvangen is passend en niet resultaatafhankelijk. Er vindt elk jaar een zelfevaluatie plaats.

Audit & Risk Committee

Het ARC (Audit & Risk Committee), een commissie van de RvC, heeft een voorbereidende rol als het gaat om financiële en risicogerelateerde onderwerpen. Zo is geborgd dat er een periodieke beoordeling op strategisch niveau plaatsvindt over de vraag of de bedrijfsactiviteiten in algemene zin passen binnen de risicobereidheid van Loyalis Leven. Voor de leden van deze commissies gelden specifieke competentie- en ervaringseisen.

Besluitvorming van de RvC en zijn commissies wordt schriftelijk vastgelegd.

Directie

Ook de directie voert haar taken uit op basis van collegialiteit en complementariteit en ook voor de directie is een competentiematrix opgesteld. Is er een vacature, dan wordt het profiel voor de betreffende functie afgeleid van de matrix en goedgekeurd door de RvC.

De directievoorzitter (CEO) heeft de commerciële activiteiten en personele aangelegenheden onder zijn hoede en de financieel directeur (CFRO) de financiële en risicomanagementactiviteiten. De directeur Operations (COO) is naast de operationele activiteiten ook verantwoordelijk voor IT. De opsplitsing van de portefeuilles tussen de directieleden garandeert dat de financieel directeur geen individuele commerciële verantwoordelijkheid draagt en onafhankelijk functioneert van commerciële taakgebieden. Er is een zodanige structuur opgezet dat de financieel directeur tijdig betrokken is bij de voorbereiding van beslissingen die voor de verzekeraar van materiële invloed zijn op het risicoprofiel. Dit mede vanuit het oogpunt van financiële stabiliteit en beheersing van risico's.

Naast de specifieke aandachtsgebieden beschikt ieder lid van de directie over gedegen kennis van de financiële sector. Ieder lid beschikt daarnaast over uitgebreide inhoudelijke kennis van de maatschappelijke rol die een financiële instelling tegenwoordig inneemt en van de belangen van alle betrokken partijen. Ook beschikt ieder lid van de directie over grondige kennis om de hoofdlijnen van het totale beleid te kunnen beoordelen.

De RvC ziet er bovendien op toe dat de directie deelneemt aan een kwalitatief goed PE-programma en vergewist zich ervan dat de leden van de directie voldoende deskundig zijn.

De educatie heeft in elk geval betrekking op relevante ontwikkelingen binnen de verzekeringsorganisatie en de financiële sector, op corporate governance in het algemeen en op die van de financiële sector in het bijzonder, op de zorgplicht jegens de klant en op integriteit, risicomanagement, financiële verslaglegging en audit.

Bij besluitvorming weegt de directie de belangen van klanten, medewerkers en aandeelhouders mee. Het klantbelang staat daarbij centraal; een uitgangspunt dat is vastgelegd door het ondertekenen van de *eed of belofte financiële sector*. Ook wordt aan alle medewerkers bij indiensttreding en daarna jaarlijks gevraagd om de gedragscode te tekenen en zich hiernaar te gedragen. Besluitvorming van de directie wordt schriftelijk vastgelegd.

Sleutelfuncties

Loyalis Leven beschikt over een risicomanagementfunctie, een compliancefunctie en actuariële functie. Samen met de interne auditfunctie behoren deze functies tot de zogenoemde sleutelfuncties van een verzekeraar.

De risicomanagementfunctie en compliancefunctie zijn beide tweedelijnsfuncties in het zogenoemde Three Lines of Defense-model. Een nadere toelichting op het risicomanagementproces van Loyalis Leven en het Three Lines of Defense-model vindt u in sectie B.3.

Risicomanagementfunctie

De risicomanagementfunctie heeft tot taak erop toe te zien dat de risico's, zoals uiteengezet in het risicoregister van Loyalis Leven, adequaat worden beheerst. Een nadere toelichting op het risicomanagementsysteem vindt u in sectie B.3.

Compliancefunctie

De compliancefunctie heeft tot taak te monitoren dat de bedrijfsvoering van Loyalis Leven in lijn is met de geldende wet- en regelgeving. Een nadere toelichting op de compliancefunctie vindt u in sectie B.4.2.

Interne auditfunctie

De interne auditfunctie is apart gepositioneerd bij de Group Internal Audit (GIA) afdeling van APG. Een nadere toelichting op de interne auditfunctie vindt u in sectie B.5.

Actuariële functie

De actuariële functie kent zowel een eerste- als tweedelijnsfunctie. De eerstelijnsfunctie wordt binnen Loyalis Leven zelf uitgevoerd en betreft voornamelijk activiteiten rondom tariefstelling en waardering van verplichtingen. Jaarlijks brengt de eerstelijns actuariële functie een rapport uit waarin zij verslag doet over de toereikendheid van de technische voorzieningen, de geschiktheid van data en de gehanteerde modellen. De tweedelijns actuariële functie, de sleutelfunctie, heeft Loyalis Leven extern belegd bij Willis Towers Watson. Een nadere toelichting op de tweedelijns actuariële functie vindt u in sectie B.6.

B.1.2. Materiële veranderingen in het governancestelsel die zich tijdens de rapportageperiode in het governancestelsel hebben voltrokken

In de rapportageperiode hebben zich geen materiële aanpassingen in het governancestelsel voltrokken.

B.1.3. Beloningsbeleid voor het bestuurlijke, beleidsbepalende of toezichhoudende orgaan en werknemers

Loyalis NV committeert zich aan de wettelijke beloningsregels zoals die zijn opgenomen in de Wet Financieel Toezicht en Solvency II. Loyalis hanteert een zorgvuldig, beheerst en duurzaam beloningsbeleid, waarbij rekening wordt gehouden met de langetermijndoelstellingen en het maatschappelijk draagvlak.

Loyalis NV heeft geen medewerkers in dienst met een jaarlijkse beloning van € 1 miljoen of meer. Daarnaast kent Loyalis NV sinds 2015 geen variabele beloning meer. Eventuele triggers om grote (commerciële) risico's aan te gaan, worden hiermee beperkt. Om optimaal transparant te zijn, heeft Loyalis NV haar beloningsbeleid en het remuneratierapport op haar website openbaar gemaakt.

De RvC is verantwoordelijk voor de uitvoering en evaluatie van het beloningsbeleid voor de leden van de directie. Daartoe laat de RvC zich bijstaan door een remuneratiecommissie. Naast de remuneratiecommissie kent Loyalis NV ook een toetsingscommissie die onder meer de risicomanagement- en de compliancefunctie omvat. De toetsingscommissie toetst onder andere de algemene beginselen van het beloningsbeleid. Elk jaar bespreekt de RvC de vaste inkomens van de directieleden. Daarbij ziet de RvC erop toe dat het inkomen in redelijke verhouding staat tot het beloningsbeleid. Bij ontslag bedraagt de vergoeding voor een directielid maximaal eenmaal het vaste jaarsalaris. Loyalis NV kent geen beloning in aandelen of andere financiële instrumenten. Loyalis NV kent bovendien geen aanvullende of vervroegde uittredingsregelingen voor haar directieleden en beleidsbepalende of toezichhoudende medewerkers.

B.1.4. Materiële transacties tijdens de rapportageperiode met aandeelhouders, met personen die invloed van betekenis op de onderneming uitoefenen, en met leden van het bestuurlijke, beleidsbepalende en toezichhoudende orgaan

Loyalis NV is namens de diverse Loyalis vennootschappen een overeenkomst inzake de pooling van ondersteunende diensten aangegaan, waarbij exploitatie van deze diensten plaatsvindt voor algemene rekening. Loyalis NV belast de gemoeide kosten volgens jaarlijks overeengekomen verdeelsleutels volledig door aan de diverse Loyalis vennootschappen. Over 2017 is er voor circa € 7 miljoen aan Loyalis Leven doorbelast. Het gaat hierbij vooral om kosten van gezamenlijke huisvesting, ICT-beheer en uitvoering van in- en excasso.

Er zijn geen garanties over en weer verstrekt op te leveren diensten, noch is rente verschuldigd over en weer over bovenstaande kortlopende posities.

Loyalis Leven heeft in 2017 een agiostorting ontvangen van € 15 miljoen van Loyalis NV. Verder heeft Loyalis Leven geen transacties verricht met personen die invloed van betekenis uitoefenen op de onderneming, noch met leden van bestuurlijke, beleidsbepalende en toezichthoudende organen, met uitzondering van reguliere vergoedingen.

Een nadere toelichting op de vergoeding van de bestuurders vindt u in het jaarverslag 2017 van Loyalis NV op onze website www.loyalis.nl.

B.2. Deskundigheids- en betrouwbaarheidsvereisten

Loyalis Leven heeft geen eigen medewerkers in dienst. Deze zijn allen in dienst van de moedermaatschappij, Loyalis NV. Deze medewerkers verrichten in de meeste gevallen niet alleen werkzaamheden voor Loyalis Leven, maar ook voor alle andere zustermaatschappijen.

Directie Loyalis NV

De Directie van Loyalis NV bestaat uit drie directieleden: de CEO, CFRO en de COO. Dit zijn de dagelijkse beleidsbepalers van Loyalis Leven en alle zustermaatschappijen. De betrouwbaarheid en deskundigheid wordt door DNB getoetst. Loyalis NV stelt de volgende eisen voor vakbekwaamheid, kennis en deskundigheid aan de directieleden.

- academisch werk- en/of denkniveau met ruime bestuurlijke ervaring in de (Nederlandse) bank- of verzekeringsbranche
- aantoonbaar trackrecord ten aanzien van het managen van complexe en intensieve verandertrajecten in een middelgrote organisatie
- afhankelijk van het aandachtsgebied, ruime ervaring in het inrichten en aansturen van de commerciële, financiële, risicomangement-, compliance-, beleggings-, IT of operationele functies
- ervaring met corporate governance in complexe bestuurlijke verhoudingen en de verschillende aspecten van een gereguleerde financiële onderneming
- beschikt over meerdere beïnvloedingsstijlen
- een sterke resultaatgerichtheid en veel doorzettingsvermogen
- analytische houding en vermogen te denken vanuit zowel de klant als de keten

Via permanente educatie worden kennis en vaardigheden up-to-date gehouden. De remuneratiecommissie beoordeelt de geschiktheid periodiek. Geconstateerde onregelmatigheden worden conform de Wft gerapporteerd aan DNB.

Naast de dagelijkse beleidsbepalers zijn er medewerkers die vanwege de functie die ze uitoefenen eveneens getoetst zijn op geschiktheid en betrouwbaarheid. Ook voor deze functies zijn criteria opgesteld ten aanzien van de vereiste vakbekwaamheid, kennis en deskundigheid.

De volgende functies zijn getoetst op geschiktheid en betrouwbaarheid:

- manager Risk Management
- manager Compliance, Legal & Tax
- manager Finance & Control
- manager Actuarieel
- manager Investments
- manager Human Resources & Communicatie

De managers van de interne auditfunctie en tweedelijns actuariële functie vallen hier ook onder. Deze functies heeft Loyalis NV uitbesteed. Jaarlijks vindt een evaluatie op het functioneren van deze functies plaats.

Aan de hand van de vastgestelde criteria beoordeelt Loyalis NV de geschiktheid en doet een eerste beoordeling van de betrouwbaarheid conform de voorschriften van DNB. Loyalis NV stuurt vervolgens de uitgevoerde betrouwbaarheidsbeoordeling naar DNB via het format van DNB.

Binnen Loyalis NV is een proces van permanente educatie (PE) opgezet, waarin de sleutelfunctionarissen participeren. Het merendeel van de sleutelfunctionarissen is daarnaast PE-plichtig bij hun beroepsvereniging.

Voor de continue monitoring op geschiktheid en betrouwbaarheid van de betreffende functionaris is een HR-cyclus (Human Resources) ingericht. Als er, op welk moment dan ook, redenen zijn te twifelen aan de geschiktheid of betrouwbaarheid, of het takenpakket verandert, dan zal de manager Human Resources in overleg met de Compliance Officer bepalen of hertoetsing nodig is.

Voor wat betreft de key functionarissen (sleutelfuncties in de zin van de SII-richtlijn, artikel 44-48) binnen Loyalis NV stelt Loyalis NV eveneens eisen aan onafhankelijkheid, opleidingsniveau (academisch) en permanente educatie.

B.3. Risicomanagementsystemen inclusief de beoordeling van het eigen risico en de solvabiliteit

Risicomanagementsysteem

Het risicomanagementproces is een continu proces dat integraal onderdeel uitmaakt van de bedrijfsvoering. Het bestaat uit de stappen identificeren, inschatten, beoordelen, beheersen en monitoren. De belangrijkste risico's (key risico's) voor Loyalis Leven als onderdeel van Loyalis NV zijn opgenomen in een risicoregister dat op jaarbasis wordt geëvalueerd.

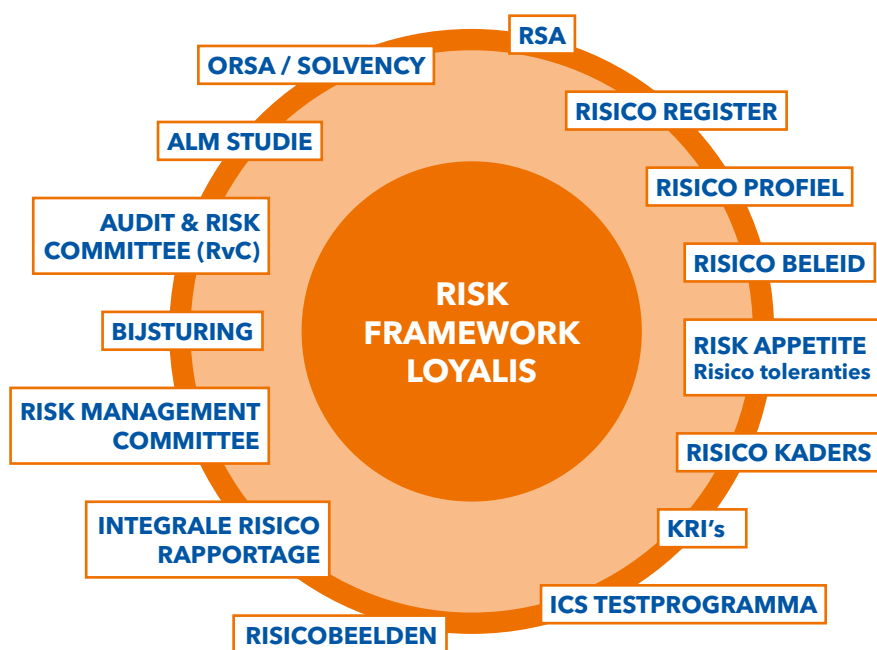
RISICOREGISTER LOYALIS NV 2017

Risicocategorie	Risico
1. Strategisch risico	Politiek risico Bedrijfsmodelrisico Aanpassingsrisico (cultuur) Publiciteitsrisico
2. Operationeel risico	Mutatierisico Besturingsrisico Modelrisico Productontwikkelingsrisico Samenstelling personeelsbestand Programma- en projectrisico Uitbestedingsrisico Informatievoorziening strategie en architectuur Informatiebeveiliging Bedrijfscontinuïteit (BCM)
3. Financieel risico	Solvabiliteitsrisico Spreadrisico Renterisico Langlevenrisico AO-/Werkloosheidsrisico
4. Compliance risico thema's	Naleving wet- en regelgeving Integriteitsrisico
5. Verslaggevingsrisico	Verslaggevingsrisico

Voor de beheersing van deze risico's is een Risk Framework ingericht, dat bestaat uit diverse beheersinstrumenten. Een voornaam onderdeel van het Risk Framework zijn de risicokaders. In deze kaders is per risico de risicobereidheid vastgelegd. Dit is de maximale (negatieve) impact die Loyalis Leven bereid is te accepteren bij het nastreven van de (strategische) doelstellingen. De risicobereidheid van Loyalis Leven is vastgesteld voor een aantal elementen waarop risico's impact kunnen hebben: voortbestaan, reputatie, solvabiliteit, integriteit, dienstverlening en financieel. De verdere uitwerking van de risicobereidheid vindt plaats binnen tolerantiegrenzen en risicokaders voor specifieke risico's. De risicokaders worden jaarlijks geactualiseerd en ter accordering voorgelegd aan de directie en de RvC. Gedurende het jaar toetst Risk Management de risico's aan de risicobereidheid. Mocht dat nodig zijn, dan worden (aanvullende) maatregelen geïmplementeerd.

Onderdeel van de risicokaders voor de marktrisico's is het risicobudget (voor de beleggingsrisico's). Dit wordt bepaald door de gewenste strategische positie en de risicotolerantie. Daarbij heeft Loyalis Leven aandacht voor actuariële, beleggings-, strategische, verslagleggings- en operationele risico's.

Een risico-eigenaar in de eerste lijn is verantwoordelijk voor het beheersen en monitoren van de risico's. De tweede lijn, Risk Management, voert gedurende het jaar testen uit voor de zwaarste risico's (de key risico's) om opzet, bestaan en werking van de betreffende beheersmaatregelen vast te stellen. Daarnaast voert Risk Management op kwartaalbasis een risicobeeldgesprek met elke risico-eigenaar waarin toekomstige ontwikkelingen, eventuele incidenten en de testresultaten op de controls worden besproken. Dit consolideert Risk Management in een risicorapportage op kwartaalbasis voor directie. Aan de hand van de gesignaleerde bevindingen worden acties uitgezet. De implementatie daarvan wordt bewaakt.



In Control Statement

Jaarlijks, zo ook in 2017, geeft Loyalis NV een 'In Control Statement' af. Hierin legt Loyalis NV mede namens Loyalis Leven verantwoording af over de werking van de beheersingsmaatregelen die gericht zijn op het wegnemen of reduceren van de gevolgen van risico's gerelateerd aan de bedrijfsvoering. Hiertoe zijn per relevant risico een aantal controls gedefinieerd, waarvan gedurende het jaar de werking wordt getest. Dit wordt ook gemonitord door GIA. Over 2017 is gebleken dat de beheersmaatregelen effectief hebben gewerkt.

Asset Liability Management studie

Jaarlijks voert Loyalis Leven een Asset Liability Management studie (ALM-studie) uit. In deze studie worden de financiële risico's getoetst. In 2017 heeft Loyalis Leven voor de uitvoering van de ALM-studie samengewerkt met een externe partner, Ortec Finance. Ortec Finance heeft het basismodel opgezet. Loyalis Leven heeft de omzet-, kosten-, en winstprognose aangeleverd. Deze zijn als parameters ingevoerd in het basismodel.

De horizon van de ALM-studie is tien jaar. In de ALM-studie wordt alleen gekeken naar mogelijke veranderingen in de economische omgeving (die is ontwikkeld door Ortec Finance). De ALM-studie kent geen schokken in het operationele resultaat.

De uitkomst van de ALM-studie is het basisscenario. De uitkomst is ter beoordeling en accordering voorgelegd aan de directie en het ARC.

Own Risk and Solvency Assessment

Op basis van het basisscenario vindt verdere doorrekening plaats van de stress-scenario's als onderdeel van de zogenoemde Eigen Risico Beoordeling ofwel Own Risk and Solvency Assessment (ORSA). De belangrijkste risico's waaraan Loyalis Leven blootstaat, zijn systematisch in beeld gebracht. Deze risico's worden omgezet in stress-scenario's. Deze scenario's, evenals mogelijke managementacties in deze scenario's, worden doorgerekend op hun gevolgen voor onder meer resultaat en solvabiliteitspositie. In de ORSA 2017 zijn voor Loyalis Leven onder andere het bedrijfsmodel-, het publiciteits-, het spread- en het bedrijfscontinuïteitsrisico als voor de toekomst relevante risico's geïdentificeerd. Op al deze risico's zijn stress-scenario's doorgerekend. Vervolgens zijn managementacties gedefinieerd waarvan de voortgang periodiek wordt bewaakt.

De ORSA stelt de directie van Loyalis Leven in staat om verantwoordelijkheid te nemen voor het creëren van rendement en kapitaal, en voor het beheersen van risico's in de context van de bedrijfsstrategie.

Procedure ORSA

Loyalis Leven voert jaarlijks een ORSA uit en de directie draagt de eindverantwoordelijkheid van het ORSA-proces. Als significante omstandigheden optreden waardoor het risicoprofiel (en/of de risicobereidheid) wijzigt, wordt een aanvullende ORSA, op hoofdlijnen, uitgevoerd.

Dit gebeurt in elk geval in de volgende (mogelijke) situaties:

- een strategiewijziging van APG Groep, waardoor substantiële doelgroepen aan de scope toegevoegd of uit de scope worden verwijderd
- het uitbreken van een felle concurrentieslag, waarbij het marktaandeel van Loyalis Leven in korte tijd snel terugloopt
- een beurskrach
- een fusie met een andere verzekeraar
- een daling van de SCR-ratio onder de 125%

Werkgroep

In het tweede kwartaal van 2017 is de afdeling Risk Management een ORSA werkgroep gestart waarin de diverse disciplines zijn vertegenwoordigd. Doelstelling van deze werkgroep is het voorbereiden en begeleiden van het ORSA-traject. Het team bestaat uit medewerkers van Risk Management, Marketing, Actuarieel, Investments, Operations en Finance & Control. Het team maakt onder meer gebruik van de resultaten uit de ALM-studie (startpunt ORSA-traject) en organiseert de ORSA-sessies met de directie gedurende het jaar.

Risicomanagement

De algehele coördinatie van het traject ligt bij Risk Management, hieronder vallen de volgende werkzaamheden:

- voorzitterschap van de ORSA werkgroepen
- contact onderhouden met Ortec
- voorbereiden van de ORSA-sessies met directie en management
- opstellen van input documenten en opstellen van het eindrapport
- inbrengen van de kennis en methodieken op het vlak van risicomanagement
- uitvoeren van een kritische check op de berekeningen en grafieken

ORSA-sessies

De ORSA-sessies worden actief bijgewoond door de gehele directie en een deel van de direct reports. Vooraf wordt documentatie verstrekt inclusief de presentatie, zodat de aanwezigen zich goed kunnen voorbereiden. In de bijeenkomsten zelf wordt vastgesteld of de uitgangspunten gedragen worden en vervolgens wordt gediscussieerd en gechallenged. Hier ligt het voortouw bij de directie.

Berekeningen

De berekening van de effecten van de verschillende scenario's en managementacties worden uitgevoerd door het interne team dat ook de ALM-studie (basisscenario) heeft doorgerekend of door een externe gekwalificeerde partij. In 2017 was dit Ortec Finance.

Verslaglegging

In aanvulling op de verslagen van de ORSA-sessies stelt de werkgroep het eindrapport aan DNB op. Dit rapport legt de werkgroep ter goedkeuring voor aan de directie. Daarnaast wordt het rapport besproken met de tweedelijns actuariële functie, het ARC en de RvC.

Audit

Group Internal Audit van APG Groep volgt het ORSA-traject gedurende het jaar en neemt kennis van het eindrapport voor DNB en geeft waar nodig hierover terugkoppeling.

Actuariaat

Manager Actuariaat geeft een verklaring over de brongegevens voor de verplichtingen zoals gebruikt voor de ORSA-scenario's. Inhoudelijk is dit opgenomen in het variabele gedeelte van het ORSA-rapport.

B.4. Internecontrolesysteem

B.4.1. Internecontrolesysteem

De rollen en verantwoordelijkheden ten aanzien van het risicomanagementproces van Loyalis Leven zijn op het Three Lines of Defense-model gebaseerd.

- De eerste lijn bestaat uit de uitvoeringslaag. Dit zijn de medewerkers, managers en directie (inclusief de afdelingen Investments en Actuariaat). Zij zijn verantwoordelijk voor het onderkennen van risico's en de beheersing en monitoring daarvan. Meer specifiek gebeurt dit onder de verantwoordelijkheid van een risico-eigenaar in de eerste lijn.
- De tweede lijn wordt gevormd door de afdeling Risk Management, de afdeling Compliance, Legal & Tax (CLT) en de Actuariële Functiehouders. Zij toetsen de beheersing van de risico's en rapporteren hierover. Daarnaast zijn zij verantwoordelijk voor het verschaffen van kaders en richtlijnen evenals methoden en technieken voor effectief risicomanagement en beheersing.
- De derde lijn wordt ingevuld door GIA. Zij beoordeelt de opzet, het bestaan en de werking van het risicomanagement van Loyalis NV.

In 2017 hebben de organisatie en werkwijze gefunctioneerd volgens de relevante Solvency II-regels.

Risk Management Committee

Het Risk Management Committee monitort en evalueert op kwartaalbasis het totale risicoprofiel van Loyalis NV. In de vergaderingen staat het RMC stil bij de risicobeelden die de risico-eigenaren hebben opgesteld, waarbij de drie directeuren optreden als portefeuillehouders. De risicobeelden geven inzicht in de mate van beheersing van de kernrisico's en de omvang van het restrisico (onderverdeeld in gewenst, ongewenst en onacceptabel). Daarnaast schetst

het RMC een algemeen risicobeeld en bespreekt het hoe risico's zich in de toekomst naar verwachting zullen ontwikkelen. Naast bespreking van de kernrisico's staat het RMC stil bij een specifiek thema met daarbij aandacht voor de risico's en de beheersing daarvan.

Risico Allocatie Platform

Het Risico Allocatie Platform (RAP) is ingericht om de technische financiële risico's en de verdeling van het risicobudget over beleggingscategorieën en actuariële risico's te monitoren en waar nodig bij te sturen. Het RAP richt zich op het inzetten van risicokapitaal vanuit balansmanagement. Het bestrijkt dus zowel activa als passiva, gebaseerd op het verwachte rendement per risico-eenheid.

Risicomanagement en directie

De risk managers participeren in de managementteamvergaderingen. Daarnaast nemen de risk managers deel aan de relevante stuurgroepen. De directie is eindverantwoordelijk voor het risicomanagement.

Raad van Commissarissen

Risicomanagement is een belangrijk aandachtsgebied voor het Audit & Risk Committee en voor de RvC. De rapportage over de kwaliteit van de interne beheersing is een van de kernonderwerpen in het ARC.

Balansadviescommissie

De directie laat zich adviseren door een Balansadviescommissie (BAC) met externe deskundigen. Deze commissie kijkt niet alleen naar beleggingen, maar hanteert het optimaal beheren van de balans als uitgangspunt. Hierbij wordt zowel de ontwikkeling van de verplichtingen als die van de beleggingen beoordeeld.

B.4.2. Implementatie van de compliancefunctie

Loyalis NV heeft een Compliance Officer die de taak heeft erop toe te zien dat de bedrijfsvoering van de verzekeraars in lijn is met de geldende wet- en regelgeving. De taken en bevoegdheden die bij deze functie horen, zijn vastgelegd in het Compliance Charter van Loyalis NV.

Om het compliance risico op effectieve en aantoonbare wijze te beheersen wordt gebruikgemaakt van het Compliance Raamwerk. In dit raamwerk zijn materiële compliancerisico's opgenomen met de bijbehorende beheersmaatregelen.

Het beheersen en monitoren van de risico's gebeurt onder verantwoordelijkheid van een risico-eigenaar in de eerste lijn. Voor de zwaarste risico's (de key risico's) voert de tweede lijn (Risk Management) gedurende het jaar testen uit om opzet, bestaan en werking van de betreffende beheersmaatregelen vast te stellen. Daarnaast voert de Compliance Officer op kwartaalbasis een risicobeeldgesprek met elke risico-eigenaar. Daarin bespreken zij toekomstige ontwikkelingen, eventuele incidenten en de testresultaten op de controls. Dit wordt geconsolideerd in een compliancerapportage voor directie en de APG Groep. Aan de hand van de gesignaleerde bevindingen worden acties uitgezet. De implementatie van deze acties wordt bewaakt.

Daarnaast voert Loyalis NV onder leiding van de Compliance Officer op jaarbasis een Systematische Integriteit Risico Analyse (SIRA) uit. Dit betreft een risicoanalyse op integriteitsrisico's voor een beheerste en integere uitoefening van het bedrijf, een verplichting in de Wet Financieel Toezicht. Ook heeft Loyalis NV een Compliance Awareness Programma waarin activiteiten ter bevordering van het integriteitsbewustzijn zijn opgenomen.

B.5. Interne auditfunctie

B.5.1. Implementatie van de interne auditfunctie

De interne auditfunctie wordt ingevuld door Group Internal Audit (GIA) van APG. De interne auditfunctie heeft als scope de interne risicobeheersings- en controlesystemen. GIA geeft hieraan op de volgende wijze invulling:

- GIA ondersteunt op een onpartijdige, onafhankelijke en objectieve wijze de directie en de RvC bij de beheersing en besturing van de organisatie, inclusief de interne en externe verantwoording daarover.
- De toegevoegde waarde van GIA is in aanvulling op Solvency II en ICS zekerheid te verstrekken, dan wel te adviseren over de effectiviteit en betrouwbaarheid van de bedrijfsprocessen, de risicobeheersing en het compliant zijn met de interne en externe regelgeving om zo een bijdrage te leveren aan de realisatie van de strategische doelstellingen van Loyalis Leven.
- GIA fungeert als derde verdedigingslinie in het Three Lines of Defense-model en vervult hiermee de volgens Solvency II vereiste sleutelfunctie internal audit.

De werkzaamheden van GIA bestrijken alle activiteiten en alle onderdelen van Loyalis Leven. De directie heeft de taakopdracht van GIA vastgesteld en is primair gericht op het leveren van audit-activiteiten. GIA voert zowel operational, financial, compliance als IT-audits uit. Daarnaast voert GIA aan assurance verwante opdrachten (overeengekomen specifieke werkzaamheden) uit en vervult een uitdagende rol in programma's en projecten.

Uit de genoemde audit-activiteiten volgt een natuurlijke adviesfunctie, gericht op de continue ontwikkeling en verbetering van de risicobeheersing. Bovendien heeft behalve de opdrachtgever ook GIA, naast de auditees, een eigen verantwoordelijkheid voor de opvolging van bevindingen die voortkomen uit de audits.

B.5.2. Onafhankelijkheid van de interne auditfunctie

De onafhankelijkheid van GIA is primair gewaarborgd doordat GIA geen onderdeel uitmaakt van Loyalis NV, maar van APG Groep. Hierbij is de onafhankelijkheid van GIA-medewerkers een belangrijke voorwaarde. Ter waarborging hiervan dienen een aantal fundamentele maatregelen. Een belangrijke maatregel is dat GIA altijd direct, zonder beperkingen, toegang heeft tot de voorzitter van het ARC. Daarnaast is GIA aanwezig bij de vergaderingen van het ARC en keurt de RvC het audit jaarplan (vastgesteld door de directie) goed op advies van het ARC.

B.6. Actuariële functie

De actuariële functie is belegd bij Willis Towers Watson. Deze werkt nauw samen met het interne actuaariaat van Loyalis NV. Rechten en bevoegdheden zijn in het Charter Actuaariaat vastgelegd. De actuariële functie moet zich onder andere een onafhankelijk oordeel vormen over de toereikendheid en kwaliteit (juistheid en volledigheid) van de basisgegevens die worden gebruikt voor de actuariële berekeningen. Daarnaast richt deze functie zich op het garanderen van passende methoden, modellen, de vergelijking van best estimates met ervaringscijfers en het informeren van de directie, het management en de toezichthouder. De actuariële functie brengt jaarlijks een actuariële rapport uit waarin zij verslag doet over haar werkzaamheden.

B.7. Uitbesteding

Loyalis Leven streeft naar een integere en beheerste uitvoering van de bedrijfsactiviteiten. Uitbesteding van werkzaamheden mag hieraan geen afbreuk doen.

Loyalis Leven gaat in haar uitbestedingsbeleid in op de voorwaarden waaronder Loyalis Leven tot uitbesteding van werkzaamheden overgaat. Hoewel goede en gegronde redenen aan het uitbesteden van werkzaamheden ten grondslag kunnen liggen, gaan met het uitbesteden van werkzaamheden risico's gepaard. Zowel het vaststellen dat gegronde redenen aanwezig zijn om tot uitbesteding van werkzaamheden over te gaan als het matigen van risico's maakt onderdeel uit van dit uitbestedingsbeleid.

Ter beheersing van de uitbestedingsrelatie kent Loyalis Leven een beleidsmatige cyclus. Deze bestaat uit het selectieproces, de governance, contractering, monitoring en rapportage. Hiervoor zijn kwalitatieve eisen aan het selectieproces gesteld. Ook zijn de belangrijkste governance-aspecten vastgelegd en is opgenomen waaraan monitoring van de uitbesteding moet voldoen. Loyalis Leven toetst meerdere keren per jaar de uitkomsten aan de evaluatie en stuurt waar nodig bij.

Uitbestede activiteiten

Onderstaand overzicht laat zien welke activiteiten Loyalis Leven heeft uitbesteed aan welke dienstverlener.

Uitbestedingspartijen Loyalis Leven

<u>Dienstverlener</u>	<u>Activiteit</u>	<u>Intern/ Extern</u>	<u>Rechtsgebied</u>	<u>Verant- woordelijk management</u>
APG Asset Management N.V.	Uitvoering beleggingsbeleid	Intern	Nederland	CFRO
APG Rechtenbeheer N.V.	Uitvoering in- en excasso	Intern	Nederland	COO
APG ICT N.V.	ICT dienstverlening	Intern	Nederland	COO
InAdmin N.V.	Administratie	Intern	Nederland	COO
Keylane B.V.	Polisadministratie (SaaS-oplossing)	Extern	Nederland	COO

De rol van de actuariële functiehouders is belegd bij Towers Watson Netherlands B.V. Daarnaast zijn de Interne Audit activiteiten apart gepositioneerd bij APG Groep.

B.8. Overige informatie

Overige materiële informatie over het governancestelsel is niet van toepassing.

C. Risicoprofiel

Loyalis Leven geeft hoge prioriteit aan risicobeheersing. Gedegen risicomanagement stelt Loyalis Leven in staat bedrijfsdoelstellingen te behalen en te kunnen blijven voldoen aan verplichtingen jegens polishouders. Hiertoe heeft Loyalis Leven het risicomanagement dusdanig ingericht dat het risico's kan identificeren, waarderen en beheersen. Dit stelt Loyalis Leven in staat haar risico's op een continue basis te monitoren en waar nodig acties te ondernemen wanneer risicoblootstellingen veranderen.

Loyalis Leven laat het risicokader dat voor de bedrijfsvoering wordt gehanteerd aansluiten op de regelgeving zoals die onder Solvency II van toepassing is. Binnen dit risicokader onderkent Loyalis Leven financiële en niet-financiële risico's. Financiële risico's worden gedefinieerd als risico's die inherent zijn aan de beleggings- en verzekeringsportefeuille van Loyalis Leven. Niet-financiële risico's worden onderverdeeld in operationele, strategische, compliance en overige relevante risico's.

De belangrijkste graadmeter aan de hand waarvan Loyalis Leven haar financiële risico's en het operationele risico monitort, is de SCR: het solvabiliteitskapitaalvereiste onder Solvency II. De SCR is opgebouwd uit kapitaalvereisten voor verschillende risicocategorieën. Het feit dat het aanwezige vermogen van Loyalis Leven hoger is dan deze kapitaalvereisten, zorgt ervoor dat Loyalis Leven onverwachte verliezen die veroorzaakt kunnen worden door de verschillende risico's, kan opvangen. Deze risico's worden, conform de Gedelegeerde Verordening, gekwantificeerd op basis van het verlies dat zich eens in de tweehonderd jaar zou kunnen voordoen (de zogenoemde 99,5% zekerheid die wordt vertaald in de Value at Risk). Via correlatiematrixes wordt dit getotaliseerd tot het bedrag dat in een dergelijke worst case-situatie verloren zou kunnen gaan. Loyalis Leven hanteert voor de berekening van de kapitaalvereisten het standaardmodel onder Solvency II.

Voor de meting, rapportage en mogelijke bijsturing van de solvabiliteit heeft Loyalis Leven het monitoren van de solvabiliteit geïntegreerd in haar bedrijfsvoering. Afhankelijk van het niveau van de (verwachte) solvabiliteit worden maatregelen getroffen, zoals deze zijn gedefinieerd in het kapitaalbeleid. Dit om ervoor te zorgen dat de solvabiliteitsratio terugkeert naar minimaal het niveau van de streefsolvabiliteit. De wijze van beoordeling van risico's is gedurende de rapportageperiode niet materieel veranderd.

Het risicoprofiel van Loyalis Leven wordt bepaald door de kapitaalvereisten per risicocategorie, uiterekend met het standaardmodel onder Solvency II. Op basis van deze kapitaalvereisten is het risicoprofiel van Loyalis Leven opgebouwd uit de volgende elementen, in volgorde van grootte voor Loyalis Leven:

- verzekeringstechnisch risico (C.1)
- marktrisico (C.2)
- tegenpartij risico (C.3)
- liquiditeitsrisico (C.4)
- operationeel risico (C.5)
- andere materiële (strategische) risico's (C.6)

De onderstaande tabel geeft de opbouw van de SCR van Loyalis Leven weer:

	31-12-2017	31-12-2016
Verzekeringstechnische risico's	105.668	112.719
Marktrisico's	82.017	85.898
Tegenpartijrisico	10.075	7.341
Diversificatie	-45.206	-45.620
Basis Solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	152.554	160.338
Operationeel risico	7.831	8.285
Verliescompensatievermogen van technische voorzieningen	-12.187	-13.653
Verliescompensatievermogen van uitgestelde belastingen	-10.468	-13.313
Solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	137.729	141.657
Minimumkapitaalvereiste (MCR)	40.686	41.173

Zoals blijkt uit bovenstaande tabel zijn het verzekeringstechnisch risico en het marktrisico materiële risico's voor Loyalis Leven.

Het verliescompensatievermogen van technische voorzieningen heeft betrekking op de voorwaardelijke indexatie. Loyalis Leven zal, conform haar beleid, deze indexatie opschorten/ beperken als de volgende schokken zich voordoen en het bedrag van € 10 miljoen overstijgen. Het betreft: renterisico, totaal aandelenrisico, vastgoedrisico, spreadrisico, langelevenrisico, tegenpartijkredietrisico, kortlevenrisico, valutarisico, catastroferisico en kostenrisico. Als de gehele SII-schok zich voordoet, zal helemaal niet geïndexeerd worden.

In de paragrafen C.1 tot en met C.5 worden de risico's per categorie verder toegelicht. Paragraaf C.6 gaat in op andere materiële risico's naast de Solvency II-risicocategorieën.

C.1. Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico betreft het risico dat toekomstige uitkeringen en kosten niet kunnen worden gedekt door premie- en beleggingsopbrengsten en gevormde voorzieningen.

Het verzekeringstechnisch risico is het grootste risico voor Loyalis Leven en wordt door Loyalis Leven als materieel risico onderkend. De kapitaalvereiste voor het verzekeringstechnisch risico van Loyalis Leven bedraagt ultimo 2017 € 106 miljoen vóór diversificatie en correcties voor verliescompensatievermogen van technische voorzieningen.

De materiële verzekeringstechnische risico's waar Loyalis Leven aan blootgesteld is, zijn:

- vervalrisico
- langlevensrisico
- kostenrisico

Daarnaast is Loyalis Leven in mindere mate blootgesteld aan het kortlevenrisico en het catastroferisico omdat de best estimate waarop deze schokken betrekking hebben, relatief klein is ten opzichte van de totale best estimate.

Verzekeringstechnische kapitaal-vereiste (Solvency II)	31-12-2017				31-12-2016			
	Winst-delend	Index/belegging	Overig	Totaal	Winst-delend	Index/belegging	Overig	Totaal
Vervalrisico	0	839	52.996	53.835	0	2.023	59.782	61.805
Langlevenrisico	33.129	1.113	16.170	50.412	40.409	1.063	9.999	51.471
Kostenrisico	8.995	8.565	16.512	34.072	18.538	8.310	7.588	34.437
Kortlevenrisico	0	0	14.285	14.285	0	0	12.222	12.222
Catastroferisico	0	0	7.324	7.324	0	0	6.581	6.581
Diversificatie				-54.259				-53.797
TOTAAL				105.668				112.719

Omdat bovenstaande risico's zich redelijkerwijze niet gelijktijdig in de volle omvang zullen manifesteren, is er sprake van een diversificatie waardoor de uiteindelijke kapitaalvereiste voor verzekeringstechnische risico's lager is dan de som van de afzonderlijke bedragen.

In 2017 is de kapitaalvereiste afgenomen met € 7 miljoen.

Het vervalrisico, waarbij polishouders en masse hun polissen voortijdig kunnen beëindigen, doet zich voornamelijk voor bij de portefeuille van overlijdensrisicoverzekeringen tegen premiebetaling. Gedurende 2017 zijn de premies bij de overlijdensrisicoverzekeringen aangescherpt, waardoor de afkoopwaarde onder Solvency II daalt. Het risico van massale afkoop is daardoor gedaald van € 62 miljoen naar € 54 miljoen.

Daarnaast is het langlevenrisico, dat zich hoofdzakelijk manifesteert bij de lijfrenteportefeuille, voor Loyalis Leven van materieel belang. Bij deze portefeuille van ingegane, tijdelijke en levenslange uitkeringen loopt Loyalis Leven het risico dat verzekerden langer leven dan verondersteld en er dus langer uitgekeerd moet worden. Het langlevenrisico is gedurende 2017 met € 1 miljoen gedaald als gevolg van de mutaties in de voorziening. De wijziging van de rentecurve had in 2017 maar een beperkte invloed op de grootte van de schokeffecten.

Tot slot is het kostenrisico van materieel belang. Het risico dat Loyalis Leven loopt, is dat de toekomstige kosten hoger uitpakken dan verondersteld. Het kostenrisico is totaal bezien ten opzichte van het vorige boekjaar maar minimaal gewijzigd. De onderliggende verdeling in vaste en variabele kosten is echter wel gewijzigd ten opzichte van vorig jaar. De gewijzigde veronderstellingen zijn besproken met DNB, en door de actuariële functiehouders en externe accountant akkoord bevonden. Dit naar aanleiding van een onderzoek naar de vaststelling van de kostenparameters bij diverse verzekeraars, waaronder Loyalis.

C.1.1. Risicobeperkende maatregelen

Ten aanzien van risicolimitering heeft Loyalis Leven beleid geformuleerd op het gebied van herverzekering en medische waarborgen.

Herverzekeringsbeleid

Daar waar nodig beperkt Loyalis Leven de blootstelling aan verzekeringstechnische risico's door het herverzekeren van delen van het risico. Op dit moment wordt herverzekering echter niet nodig geacht. Het beleid is erop gericht om alle verzekeringstechnische risico's periodiek te beoordelen, waarbij gekeken wordt naar de impact op financieel risico en de hoogte van het solvabiliteitsbeslag. Mocht het nodig zijn, dan zal alsnog overgegaan worden op herverzekering van delen van de portefeuille.

Medischewaarborgenbeleid

Als verzekeraar kan of wil Loyalis Leven niet alle risico's die zich aandienen accepteren. Om dit te beheersen, is voor individuele overlijdensrisicoverzekeringen voor nieuwe verzekerden een medischewaarborgenbeleid ingericht. Dit is per product gedifferentieerd naar risicokapitaal en belegd bij een aparte afdeling. Bij acceptatie moeten altijd medische waarborgen worden gevraagd.

C.1.2. Risicogevoeligheid

Zoals eerder vermeld, zijn verval-, langlevens- en kostenrisico de drie belangrijkste risico's waaraan Loyalis Leven is blootgesteld. De gevoeligheid voor deze risico's komt tot uitdrukking in de berekende kapitaalsbeslagen, zoals opgenomen in de tabel in paragraaf C.1. Deze zijn berekend conform het standaardmodel van Solvency II.

Het vervalrisico is berekend als het bedrag dat nodig is om de voorziening mee op te hogen als er meer verzekerden hun verzekering voortijdig beëindigen dan verwacht. Weliswaar eindigt de verzekering en vervalt de verplichting voor een toekomstige uitkering, maar daar staat tegenover dat Loyalis Leven een deel van de financiering van toekomstige kosten derft vanwege het niet meer ontvangen van premies. Per saldo is die derving van kostendekking veelal groter dan het vervallen van de uitkeringsverplichting. Het bedrag voor vervalrisico is berekend als toename van de voorziening als 40% van de populatie per direct de verzekering voortijdig zou beëindigen. Deze is vastgesteld op € 54 miljoen. Als het volledige verliesabsorberend vermogen zou worden aangewend in het geval dit risico zich daadwerkelijk voordoet, kan dit worden beperkt tot € 42 miljoen. Mocht dit scenario zich in werkelijkheid voordoen, dan zou de solvabiliteitsratio dalen van 175% naar (indicatief) 129%.

Uit het onderzoek, waarin de afkooppercentages van de afgelopen vijf jaar zijn geanalyseerd, volgt dat de afkoopkans gemiddeld circa 5% is. Het jaar 2014 is echter een uitschieter met circa 20% afkoop. Als we de afkoopkans gelijk zouden stellen aan de uitschieter van 20% dan daalt de solvabiliteitsratio naar indicatief 154%.

Het langlevensrisico is berekend als het bedrag dat nodig is om de voorziening mee op te hogen als de verzekerden langer leven dan verwacht, waardoor met name voor levenslange uitkeringen van lijfrenten meer gereserveerd moet worden. Dit wordt berekend door structureel 20% minder uitstroom door overlijden te veronderstellen dan in de beste schatting, hetgeen neerkomt op een bedrag van € 50 miljoen. Na inzet van het gehele verliesabsorberend vermogen zou hier € 38 miljoen van resteren. Mocht dit scenario zich in werkelijkheid voordoen, dan zou de solvabiliteitsratio dalen naar (indicatief) 133%.

Stel dat we voor de portefeuilles met langlevensrisico zouden uitgaan van een acute stijging van de levensverwachting met één jaar, dan zou de solvabiliteitsratio dalen tot circa 150%.

De schok van het standaardmodel (20% daling van de sterftekans) komt dus feitelijk neer op een stijging van de levensverwachting met circa 1,7 jaar.

Het kostenrisico is berekend als het bedrag dat nodig is om de voorziening mee op te hogen als de toekomstige kosten hoger uitvallen dan verwacht. Het standaardmodel schrijft hierbij voor dat dit moet worden berekend op basis van 10% hogere kosten dan verwacht in combinatie met een 1%-punt hogere kosteninflatie dan verondersteld in de beste schatting. De impact hiervan bedraagt € 34 miljoen en na inzet van de volledige verliescompensatie € 22 miljoen. Mocht dit scenario zich in werkelijkheid voordoen, dan zou de solvabiliteitsratio dalen naar (indicatief) 146%.

Bij de aannames voor toekomstige kosten is ervan uitgegaan dat Loyalis Leven geen nieuwe verzekeringen meer afsluit en dat er door reorganisaties vanaf 2026 sprake zal zijn van een organisatie met een minimale bezetting met een bijbehorend minimaal niveau van de vaste kosten. Stel dat deze vaste kosten 25% hoger zouden zijn dan nu beoogd, dan daalt de SCR-ratio naar circa 161%.

C.2. Marktrisico

Marktrisico is het risico op potentiële verliezen door veranderingen in variabelen op financiële markten, zoals rentes, aandelen- en wisselkoersen, kredietopslagen en vastgoedwaarderingen.

'Prudent person'-beginsel

De directie van Loyalis Leven is verantwoordelijk voor het vaststellen van de voorwaarden en doelstellingen van het beleggingsbeleid waarbinnen de vermogensbeheerders van Loyalis Leven mogen opereren. Loyalis Leven stelt deze voorwaarden en doelstellingen op conform het 'prudent person'-beginsel. Hierbij wordt rekening gehouden met het in dit hoofdstuk beschreven risicoprofiel van Loyalis Leven, risicotolerantie en bedrijfsstrategie.

Om dit te bewerkstelligen, voert Loyalis Leven periodiek een beleggingsstudie uit om te bepalen welke beleggingen het beste passen bij de verplichtingen, rendementsdoelstelling en risicotolerantie. De bij deze doelstelling behorende beleggingscategorieën en -looptijden worden in een passend beleggingsbeleid omgezet. Periodiek worden de uitvoering van het beleggingsbeleid en de naleving van de risicokaders en richtlijnen gemonitord, besproken en geëvalueerd door Loyalis Leven. Voordat nieuwe activa of instrumenten worden toegevoegd aan de beleggingsportefeuille, volgt eerst een toetsing om te zien of Loyalis Leven de risico's hiervan goed kan identificeren, waarderen en beheersen. Daarnaast voorziet het beleggingsbeleid erin dat het rendement, de kwaliteit en de liquiditeit van de beleggingsportefeuille in zijn totaliteit geborgd zijn. Als gevolg van deze prudente beleggingswijze vallen de beleggingen van Loyalis Leven binnen strikte volatiliteitskaders. Dit gebeurt onder meer door diversificatie binnen en tussen beleggingscategorieën. Bovendien wordt extra rendement enkel nagestreefd binnen de gestelde risicokaders.

Voor beleggingen die gekoppeld zijn aan verzekeringsvoorzieningen wordt bewaakt dat deze op portefeuilleniveau passen bij de aard en looptijd van deze verplichtingen. Voor voorzieningen die hun waardeontwikkeling ontleen aan bepaalde activa of indices worden de beleggingen ook zodanig aangehouden. In de beleggingsrichtlijnen is opgenomen dat derivaten alleen aangehouden mogen worden voor vermindering van risico's of doeltreffend portefeuillebeheer. Daarnaast voorzien de richtlijnen in concentratielimieten per uitgevende partij.

Kapitaalvereiste

De kapitaalvereiste voor het marktrisico van Loyalis Leven bedraagt ultimo 2017 € 82 miljoen. Het marktrisico als geheel kan worden opgedeeld in verschillende subrisico's.

De onderverdeling van het vereiste kapitaal voor marktrisico's naar de diverse subrisico's ziet u in onderstaande tabel:

SCR marktrisico	31-12-2017	31-12-2016
Kredietopslag	51.714	43.771
Vastgoed	22.517	30.964
Rente	20.563	27.587
Aandelen	15.273	18.118
Valuta	437	464
Concentratie	0	0
Diversificatie	-28.487	-35.006
Totaal	82.017	85.898

De belangrijkste risico's waaraan Loyalis Leven blootgesteld is, zijn:

- kredietopslag
- vastgoed
- rente
- aandelen

Kredietopslag

De vastrentendewaardenportefeuille van Loyalis Leven had eind 2017 een omvang van € 952 miljoen.

Vastrentendewaarden	31-12-2017	31-12-2016
Staatsobligaties	328.860	344.424
Bedrijfsobligaties	374.341	351.715
Gesecuritiseerd papier	248.464	272.597
Totaal	951.666	968.736

Het belang in vastrentende waarden is afgenomen met € 17 miljoen. In 2017 is per saldo € 28 miljoen aan beleggingen verkocht terwijl de marktwaarde met € 11 miljoen toenam.

Het vereiste kapitaal voor het kredietopslagrisico wordt bepaald door het berekenen van de impact op het aanwezige kapitaal van voorgeschreven hogere opslagen voor kredietrisico. De kapitaalvereiste is afhankelijk van de marktwaarde, duration en kredietkwaliteit (rating) van een obligatie.

SCR kredietopslag	31-12-2017	31-12-2016
Obligaties en leningen	37.198	27.966
Kredietderivaten	0	0
Gesecuritiseerd papier	14.517	15.805
Totaal	51.714	43.771

Het vereiste kapitaal voor kredietopslagen is in 2017 met € 8 miljoen toegenomen. De stijging van de kapitaalvereiste voor kredietopslagen komt met name door verschuivingen binnen de vastrentendewaardenportefeuille. Loyalis Leven heeft staatsleningen die zijn vrijgesteld van de kapitaalvereiste voor kredietopslag, vervuld voor staatgerelateerde obligaties waarvoor, door het ontbreken van een expliciete overheidsgarantie, wel een kapitaalvereiste geldt. Hiermee heeft Loyalis Leven winst genomen op de staatsleningen en het verwachte rendement verhoogd.

Vastgoedrisico

Loyalis Leven belegt via beleggingsfondsen in vastgoed. Bij beleggingsfondsen wordt zoveel als mogelijk het doorkijk-principe toegepast. Dit houdt in dat bij het bepalen van de kapitaalvereiste gekeken wordt naar de individuele beleggingstitels binnen een fonds. De waarde van deze beleggingsfondsen bedroeg € 72 miljoen eind 2017 (2016: € 93 miljoen). Door het doorkijkprincipe toe te passen en rekening te houden met eventueel aanwezig vreemd vermogen kan Loyalis Leven het belang in het onderliggende vastgoed van de beleggingsfondsen bepalen. Het belang in het onderliggende vastgoed is gedurende 2017 met € 34 miljoen afgenomen tot € 90 miljoen. Loyalis Leven heeft eind 2015 besloten niet langer te beleggen in winkels en heeft begin april 2017 het restant (€ 33 miljoen) van het winkelfonds verkocht.

Het vereiste kapitaal voor het vastgoedrisico wordt bepaald door het berekenen van de impact op het aanwezige kapitaal bij een daling van de vastgoedprijzen met 25%.

SCR vastgoed	31-12-2017	31-12-2016
Vastgoed	22.517	30.964

Het vereiste kapitaal voor vastgoed is met € 8 miljoen gedaald. Deze daling komt door het gedaalde belang in het onderliggende vastgoed.

Renterisico

Loyalis Leven heeft een renterisico aan zowel de actief- als passiefzijde van de balans. Aan de actiefzijde heeft Loyalis Leven vastrentende beleggingen die veranderen met de rentestand. Aan de passiefzijde worden de verplichtingen verdisconteerd met de voorgeschreven SII-rentecurve.

Het vereiste kapitaal voor het renterisico wordt bepaald door het berekenen van de impact op het aanwezige kapitaal bij voorgeschreven veranderingen in de rentecurve. Hierbij worden zowel de activa als de passiva meegenomen. Het grootste verlies na toepassing van een opwaartse schok of een neerwaartse schok van de rentecurve bepaalt het renterisico.

Impact verandering rentecurve

	Netto	Activa	Passiva
Neerwaartse schok	5.615	53.676	48.062
Opwaartse schok	-20.563	-139.223	-118.659

Loyalis Leven heeft meer rentegevoelige beleggingen (inclusief renteswaps) dan voorzieningen waardoor Loyalis Leven gevoelig is voor opwaartse renteschokken (verdere toelichting vindt u in paragraaf C.2.2.).

SCR rente	31-12-2017	31-12-2016
Opwaartse renteschok	20.563	27.587

De kapitaalvereiste voor renterisico is gedurende 2017 met € 7 miljoen afgenomen doordat de rentegevoeligheid van de voorzieningen minder hard is gedaald dan de rentegevoeligheid van de beleggingen, waardoor het overschot aan rentegevoelige beleggingen is afgenomen.

Aandelenrisico

Loyalis Leven belegt voor eigen rekening en risico niet in beursgenoteerde aandelen, omdat dit niet past binnen het risicobudget. Loyalis Leven belegt nog wel in private equity. Hiervan is eind 2015 ook besloten dat dit niet langer past binnen de beleggingsportefeuille. Deze portefeuille wordt niet verkocht maar aangehouden totdat alle bedrijven in de portefeuille verkocht zijn. In 2017 is voor € 14 miljoen aan bedrijven verkocht en bedroeg de marktwaarde van private equity op jaareinde € 9 miljoen.

Ook beleggingsfondsen waarop geen doorkijkprincipe wordt toegepast, worden volgens de definities van Solvency II onder het aandelenrisico geschaard. De waarde van dit type beleggingsfondsen bedroeg eind 2017 € 2 miljoen (2016: € 11 miljoen).

Het vereiste kapitaal voor het aandelenrisico wordt bepaald door het berekenen van de impact op het aanwezige kapitaal van dalingen van aandelenprijzen. Hierbij worden zowel de activa als de passiva meegenomen. Beursgenoteerde aandelen die op gereguleerde markten verhandeld worden in EER of OECD-landen worden als type 1 aangemerkt. Type 1-aandelen worden standaard met 39% geschokt. Aandelen die in niet-EER of niet-OECD-landen verhandeld worden, private equity, alternatieve beleggingen of beleggingsfondsen zonder doorkijkprincipe worden als type 2 aangemerkt. Type 2-aandelen worden standaard met 49% geschokt. De standaardschokken worden aangepast met de zogenoemde 'symmetrische aanpassing' die varieert tussen de -10% en +10%, afhankelijk van de hoogte van de huidige beurskoersen in vergelijking met het verleden. Staan de beurskoersen hoog (c.q. laag) in vergelijking met het verleden, dan is de aanpassing maximaal +10% (c.q. -10%). Eind 2017 bedroeg de symmetrische aanpassing +1,90% (2016: -1,44%).

SCR aandelen	31-12-2017	31-12-2016
Type 1	8.311	1.856
Type 2	8.016	16.684
Diversificatie	-1.054	-422
Totaal	15.273	18.118

Loyalis Leven belegt voor eigen rekening en risico niet in type 1-aandelen. De type 1-kapitaalvereiste voor aandelen wordt veroorzaakt door afgegeven garanties in unit-linkedproducten. De kapitaalvereiste voor type 1-aandelen is toegenomen van € 2 miljoen naar € 8 miljoen. Het vereiste kapitaal voor type 2-aandelen is met € 9 miljoen afgenomen door verkopen in de private equity portefeuille en het afbouwen van het belang in beleggingsfondsen zonder doorkijkprincipe. De totale kapitaalvereiste voor aandelen neemt door de combinatie van voornoemde effecten af met € 3 miljoen.

C.2.1. Risicoconcentratie

Loyalis Leven heeft geen materiële risicoconcentraties. Vanwege de aard van de verplichtingen en het strikte risicobudget belegt Loyalis Leven circa 83% van de beleggingen voor eigen rekening en risico in vastrentende waarden. Om risicoconcentraties binnen de vastrentende waarden te voorkomen heeft de beheerder limieten per uitgegeven lening en uitgevende partij meegekregen. Deze limieten zijn afgestemd op de Solvency II-richtlijnen voor het concentratierisico. Ook binnen de overige beleggingsfondsen zijn richtlijnen ter voorkoming van risicoconcentraties opgenomen.

C.2.2. Risicobeperkende maatregelen

Loyalis Leven past risicobeperkende technieken toe op het gebied van:

- renterisico
- valutarisico
- kredietopslagrisico
- interestresultaat

Renterisico

Renterisico ontstaat door een verschil in de rentegevoeligheid van de beleggingen en de verplichtingen. Doordat de mogelijke opbrengst niet in verhouding staat tot het gelopen risico wordt renterisico door Loyalis Leven als ongewenst bestempeld. Het rentebeleid gaat dan ook uit van een immunisatie (op IFRS-grondslagen) van het renterisico door renteswaps. Bij immunisatie worden de renteswaps zodanig aangekocht dat de rentegevoeligheid van de vastrentendewaardenportefeuille plus de renteswaps nagenoeg gelijk is aan de rentegevoeligheid van de verplichtingen.

De kaders (op IFRS-grondslagen) voor het rentebeleid staan een maximale afwijking van de rentegevoeligheid van de assets ten opzichte van de verplichtingen van 10%-punt toe. De maatstaf die hierbij wordt gehanteerd, is de verandering van de marktwaarde bij een renteverandering van 0,01%-punt (PV01).

De rentegevoeligheid van de verplichtingen op Solvency II-grondslagen wijkt af van de rentegevoeligheid van de IFRS-verplichtingen. Over het algemeen hebben de SII-verplichtingen een kortere looptijd en daardoor een lagere rentegevoeligheid. Omdat de rentegevoeligheid van de assets onder IFRS en SII gelijk is, heeft de SII-balans een overschot aan rentegevoeligheid. Hierdoor is de SII-balans gevoelig voor rentestijgingen.

Valutarisico

Loyalis Leven dekt de USD- (€ 6,5 miljoen) en GBP- (€ 0,5 miljoen) belangen in het private equityfonds af via valutatermijncontracten. Op deze belangen in de Amerikaanse dollar en het Britse pond na zijn alle andere beleggingen in euro's genoteerd. Maandelijks worden de vreemde valutaposities berekend en waar nodig bijgestuurd.

Kredietopslag

Het kredietopslagrisico vloeit voort uit de gevoeligheid van de waarde van beleggingen voor het niveau en de volatiliteit van kredietopslagen boven de risicovrije rentetermijnstructuur. De belangrijkste risicobeperkende maatregel ter beheersing van het kredietopslagrisico is dat de vermogensbeheerder een maximaal risicobudget (gemeten met ex-ante tracking error) ten opzichte van het mandje swaps (risicovrije rentetermijnstructuur) heeft meegekregen. Het mandje aan swaps is zo gekozen dat dit past bij de looptijd en rentegevoeligheid van de verzekeringsverplichtingen. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt over welke instrumenten de beheerder mag inzetten en zijn er limieten op valuta (geen non-euro exposure) en het maximale belang in een lening of tegenpartij vastgesteld. Afgezien van deze richtlijnen is de beheerder geheel vrij om de portefeuille naar eigen inzicht in te vullen.

Het belangrijkste voordeel van deze opzet in vergelijking met de traditionele strategische mix met standaard marktbenchmarks is dat de beheerder nu dezelfde doelstelling heeft als Loyalis Leven. Met een traditionele strategische mix met marktbenchmarks kan het voorkomen dat de beheerder de mix verslaat terwijl Loyalis Leven een verlies lijdt doordat de strategische mix een lager rendement haalt dan de verzekeringsverplichtingen. De beheerder moet dus bij elke beleggingsbeslissing afwegen wat de invloed is op het rendementsrisicoprofiel ten opzichte van het mandje van swaps en kan niet terugvallen op de samenstelling van de marktbenchmark.

De beheerder meet de tracking error op dagbasis en stuurt waar nodig, na afstemming met Loyalis Leven, bij. Loyalis Leven ontvangt maandelijks een rapportage waarin de handhaving van de tracking error-limiet en de overige limieten getoond worden. De handhaving van de mandaatrichtlijnen en de beheersing van het kredietopslagrisico maken beide deel uit van het interne controleraamwerk. Ook bespreekt Loyalis Leven maandelijks de ontwikkelingen op de financiële markten en de impact hiervan op de portefeuille met de beheerder.

Interestresultaat

De ontwikkeling van het totale interestresultaat (op IFRS-grondslagen) van Loyalis Leven wordt ook beheerst met een risicobudget in de vorm van een ex-ante tracking error. Het interestresultaat bestaat uit de beleggingsopbrengsten verminderd met de benodigde interest van de verzekeringsverplichtingen. De benodigde interest van de verzekeringsverplichtingen kan gezien worden als het rendement dat gehaald moet worden om de afspraken met de polishouder te kunnen waarborgen. De beleggingsportefeuille van Loyalis Leven is zo geconstrueerd dat de beleggingen op zijn minst een resultaat behalen dat gelijk is aan de benodigde interest. Daarbij is de toegestane afwijking ten opzichte van de benodigde interest gelimiteerd door het risicobudget (ex-ante tracking error). Het risicobudget voor het interestresultaat beheerst dus alle afwijkingen ten opzichte van de benodigde interest die kunnen optreden door de beleggingen. Dus niet alleen risico's met betrekking tot aandelen, kredietopslag en vastgoed worden hiermee beheerst, maar ook niet-afgedekt rente- en valutarisico.

De beheersing van het interestresultaatrisico maakt onderdeel uit van het interne controleraamwerk. Het interestresultaatrisico wordt op maandbasis gemeten, bewaakt en waar nodig bijgestuurd.

C.2.3. Risicogevoeligheid

De gevoeligheden van de Solvency II-ratio voor de belangrijkste marktrisico's van Loyalis Leven ziet u in onderstaande tabel.

Gevoeligheid SII-ratio (in %-punt)	31-12-2017	31-12-2016
Kredietopslag	-2	0
Vastgoed	-3	-5
Rente	-14	-17
Aandelen	0	-1

De gevoeligheden zijn bepaald door de impact van het optreden van een marktschok op de Solvency II-ratio te berekenen voor de beleggingen voor eigen rekening en risico van Loyalis Leven.

Kredietopslag

De gevoeligheid van de SII-ratio voor veranderingen van kredietopslagen is bepaald aan de hand van het scenario waarbij verondersteld wordt dat de kredietopslagen voor bedrijfsobligaties en gestructureerde producten 1%-punt toenemen. Ook wordt verondersteld dat de volatiliteitsaanpassing (VA), dit is een opslag op de risicovrije swapcurve die onderdeel uitmaakt van de voorgeschreven SII-rentetermijnstructuur, hierdoor met 0,28%-punt toeneemt. De VA-opslag hangt af van de hoogte van de huidige kredietopslagen, stijgen of dalen deze dan stijgt, c.q. daalt de VA ook. Via de VA worden de SII-voorzieningen ook gevoelig voor kredietopslagen, net als de beleggingen. De SII-ratio van Loyalis Leven zou in een dergelijk scenario 2%-punt dalen (2016: 0%-punt). De toename van de gevoeligheid is deels te verklaren doordat de gevoeligheid voor kredietopslagen (spread duration) van de bedrijfsobligaties is toegenomen en deels doordat de demping van de VA in 2017 minder hoog uitviel doordat de rentegevoeligheid (duration) van de verplichtingen is afgenomen.

Vastgoed

De gevoeligheid van de SII-ratio voor veranderingen van de marktwaarde van het vastgoed is bepaald aan de hand van het scenario waarbij verondersteld wordt dat de marktwaarde van het vastgoed met 10% daalt. De SII-ratio van Loyalis Leven zou in een dergelijk scenario 3%-punt dalen (2016: -5%-punt). De afname van de gevoeligheid is te verklaren doordat in april 2017 het restant aan participaties in een niet-beursgenoteerd winkelfonds zijn verkocht.

Rente

Het afdekkingsbeleid van Loyalis is gericht op het immuniseren van de rentegevoeligheid van de IFRS-balans en is er dus niet op gericht om de rentegevoeligheid van de SII-ratio te beperken. Doordat de SII-verplichtingen in vergelijking met de IFRS-verplichtingen een kortere duration hebben, is de Loyalis SII-ratio gevoelig voor rentestijgingen. Daarom is de gevoeligheid van de SII-ratio voor veranderingen van de rentecurve bepaald aan de hand van het scenario waarbij verondersteld wordt dat de gehele rentecurve met 1%-punt stijgt. De SII-ratio van Loyalis Leven zou in een dergelijk scenario 14%-punt dalen (2016 -17%-punt). De afname van de gevoeligheid is te verklaren doordat de rentegevoeligheid van de assets een grotere daling heeft laten zien dan die van de verplichtingen, waardoor het overschot aan rentegevoelige beleggingen is afgenomen.

Aandelen

De gevoeligheid van de SII-ratio voor veranderingen van de marktwaarde van aandelen is bepaald aan de hand van het scenario waarbij verondersteld wordt dat de marktwaarde van de aandelenbeleggingen met 25% daalt. De SII-ratio van Loyalis Leven zou in een dergelijk scenario 0%-punt dalen (2016: 1%-punt). De afname van de gevoeligheid is te verklaren door verkopen in de private equity-portefeuille en het afbouwen van het belang in beleggingsfondsen zonder doorkijkprincipe.

C.3. Tegenpartijrisico

Tegenpartijrisico betreft de kans op verliezen als gevolg van het onverwacht in gebreke blijven of verslechteren van de kredietwaardigheid van de tegenpartijen en debiteuren van de onderneming in de komende twaalf maanden. Het tegenpartijrisico dat Loyalis Leven loopt, houdt met name verband met de vorderingen uit hoofde van derivatentransacties, hypotheeken, vorderingen op polishouders en de bankrekeningen.

De kapitaalvereiste voor het tegenpartijrisico van Loyalis Leven bedroeg ultimo 2017 € 10 miljoen vóór diversificatie en correcties. Gedurende 2017 is de kapitaalvereiste voor tegenpartijrisico met € 3 miljoen toegenomen door hogere banktegoeden en een toegenomen belang in hypotheekbeleggingen.

Voor de berekening van het tegenpartijrisico wordt er, conform de Gedelegeerde Verordening, onderscheid gemaakt tussen twee types tegenpartijrisico:

Type 1 betreft exposures waar in principe diversificatie beperkt is en de tegenpartij in het algemeen een kredietrating heeft. Het gaat dan om:

- herverzekeringscontracten
- derivaten
- bankrekeningen
- deposito's bij ceding institutions (herverzekering), zolang het aantal onafhankelijke tegenpartijen niet hoger is dan 15
- kapitaal, letters of credit en andere ontvangen toezeggingen welke wel opgevraagd zijn maar nog niet ontvangen, zolang het aantal onafhankelijke tegenpartijen niet hoger is dan 15
- verstrekte garanties, letters of credit, letters of comfort en dergelijke, die afhankelijk zijn van de kredietwaardigheid van een tegenpartij

Type 2 betreft exposures die meestal gediversificeerd zijn en waarvan de tegenpartij in het algemeen geen rating heeft. Het gaat dan om:

- vorderingen op tussenpersonen
- vorderingen op polishouders, inclusief hypothecaire leningen
- deposito's bij ceding institutions als het aantal onafhankelijke tegenpartijen hoger is dan 15
- kapitaal, letters of credit en andere ontvangen toezeggingen die wel opgevraagd zijn, maar nog niet ontvangen als het aantal onafhankelijke tegenpartijen hoger is dan 15

Het vereiste kapitaal voor tegenpartijrisico voor Loyalis Leven van € 10 miljoen is onder te verdelen naar € 5 miljoen type 1-tegenpartijrisico en € 6 miljoen type 2-tegenpartijrisico.

SCR tegenpartijrisico	31-12-2017	31-12-2016
Type 1	5.042	2.597
Type 2	5.726	5.190
Diversificatie	-693	-446
Totaal	10.075	7.341

Het verlies bij faillissement (Loss Given Default, LGD) van de onderliggende type 1- en type 2-exposures volgt uit onderstaande tabel.

LGD	31-12-2017	31-12-2016
Type 1	94.962	46.736
Banktegoeden	93.178	46.349
Derivaten	1.784	387
Type 2	38.171	34.601
Hypotheken	37.257	33.948
Vorderingen	914	653

Banktegoeden

Het saldo op de bankrekeningen van Loyalis Leven is in 2017 met € 47 miljoen gestegen naar € 93 miljoen.

Herverzekering

Voor Loyalis Leven is er ultimo 2017 geen tegenpartijrisico uit hoofde van herverzekering.

Derivaten

De kapitaalvereiste voor derivaten is beperkt doordat de vorderingen gedekt zijn met onderpand en het risicomitigerende effect van de derivaten klein is. De SII-balans van Loyalis Leven kent namelijk een overschot aan rentegevoelige activa, waardoor het wegvallen van de renteswaps niet nadelig uitpakt.

Hypotheken

Loyalis Leven belegt € 160 miljoen in hypotheekportefeuille. De hypotheekportefeuille bestaat uitsluitend uit Nederlandse hypotheek. Het LGD van hypotheek hangt met name af van de ratio van het hypotheekbedrag ten opzichte van de marktwaarde van het onderpand (Loan-To-Value, LTV). Hoe groter het gat tussen de marktwaarde van het onderpand ten opzichte van de uitstaande lening (dus hoe lager de LTV), des te meer zekerheid heeft Loyalis Leven dat in geval van wanbetaling via verkoop van het onderpand de lening toch kan worden terugbetaald. De LTV van de hypotheekportefeuille bedroeg eind 2017 78,7% en de LGD bedroeg € 37 miljoen. Bij een voorgeschreven kans op faillissement van 15% komt de kapitaalvereiste van hypotheek uit op € 6 miljoen.

Vorderingen op polishouders respectievelijk werkgevers

Loyalis Leven heeft een beperkt debiteurenrisico. Bij risicoproducten is een klant verzekerd voor iets dat in de toekomst kan gaan gebeuren. Bij het niet-betalen van de premie vervalt de verzekering en wordt een claim niet uitgekeerd. Bij de spaarproducten geldt hetzelfde, echter wordt onderscheid gemaakt tussen de individuele, semi-collectieve en collectieve verzekeringsovereenkomsten.

- Individuele overeenkomsten brengen geen risico met zich mee, als de premie niet betaald wordt, volgt geen uitkering.
- Bij semi-collectieve overeenkomsten is de werknemer eveneens zelf verantwoordelijk voor het betalen van zijn premie en volgt bij premieachterstand geen uitkering.
- Binnen de collectieve overeenkomsten treden wel risico's op. Het is feitelijk gezien niet mogelijk om een claim van een werknemer niet uit te keren (coulance-uitkering) terwijl de werkgever geen premie heeft betaald.

C.3.1. Risicobeperkende maatregelen

Het tegenpartijrisico voor banktegoeden wordt beheerst door maximumlimieten op te stellen voor het totaalsaldo per bank. Daarnaast moeten banken aan een minimale ratingvereiste voldoen en worden ze periodiek aan een kredietanalyse onderworpen.

Het tegenpartijrisico van derivaten wordt beheerst door dagelijks onderpand (cash) ter grootte van de marktwaarde van de derivaten uit te wisselen. Vanaf mei 2016 worden renteswaps niet langer bilateraal gehandeld maar via een central clearing-organisatie, waardoor Loyalis Leven geen bilateraal tegenpartijrisico meer loopt. Renteswaps die via central clearing zijn afgesloten, maken geen deel uit van de type 1-tegenpartijrisicoberekeningen.

Binnen de hypotheekportefeuille wordt het tegenpartijrisico beheerst door richtlijnen voor het minimale belang in hypotheek met een Nationale Hypotheek Garantie (NHG) en de maximaal toegestane Loan-to-Value voor hypotheek zonder NHG-garantie.

C.3.2. Risicogevoeligheid

De gevoeligheden van de Solvency II-ratio voor de belangrijkste tegenpartijrisico's van Loyalis Leven zijn in onderstaande tabel weergegeven.

Gevoeligheid SII-ratio (in %-punt)	31-12-2017	31-12-2016
Banktegoeden	-2	-1
Hypotheek	-3	-2

De gevoeligheden zijn bepaald door de impact van het optreden van een tegenpartijrisicoschok op de Solvency II-ratio te berekenen.

De kredietschok van de banktegoeden bedraagt 5% van de banktegoeden. Bij de kredietschok voor banktegoeden is een kans op faillissement van 5% en het geschatte verlies in geval van faillissement van 100% gehanteerd. De gevoeligheid is 1%-punt toegenomen door het gestegen saldo aan banktegoeden.

De kredietschok van de hypotheekbeleggingen bedraagt 3,75% van de marktwaarde van de hypotheekbeleggingen. Bij de kredietschok voor hypotheekbeleggingen is een kans op faillissement van 15% en een geschat verlies in geval van faillissement van 25% gehanteerd. De gevoeligheid is 1%-punt toegenomen door het gestegen belang in hypotheekbeleggingen.

C.4. Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat Loyalis Leven niet op een tijdige manier en tegen redelijke kosten kan voldoen aan zijn financiële verplichtingen richting polishouders en andere crediteuren. Liquiditeitsrisico maakt geen onderdeel uit van het Solvency II-standaardmodel.

Loyalis Leven kent drie soorten liquiditeitsrisico's:

- kortetermijnliquiditeitsrisico
- langetermijnliquiditeitsrisico
- marktliquiditeitsrisico

Kortetermijnliquiditeitsrisico kan optreden als er niet genoeg liquide middelen aanwezig zijn om in de dagelijkse liquiditeitsbehoefte te voorzien. Dit kan ontstaan door onvoorziene uitgaven, uitkeringen of bijstortverplichtingen van derivaten.

Langetermijnliquiditeitsrisico ontstaat wanneer de kasstroomprofielen van de activa en passiva niet goed op elkaar zijn afgestemd of door onverwachte uitkeringen aan polishouders.

Marktliquiditeitsrisico treedt op wanneer door onrust op de financiële markten de liquiditeit van bepaalde activa opdroogt. Activa die in normale rustige markten zonder veel moeite liquide gemaakt kunnen worden, kunnen in dat soort situaties helemaal niet of alleen tegen zeer hoge kosten in liquide middelen worden omgezet.

C.4.1. Risicobeperkende maatregelen

Het kortetermijnliquiditeitsrisico wordt beheerst door een minimumsaldo aan liquide middelen aan te houden zodat altijd kan worden voldaan aan de maandelijks verwachte liquiditeitsbehoefte. Daarbovenop zit een buffer voor onvoorziene uitgaven, uitkeringen en bijstortingsverplichtingen van derivaten. Door het hanteren van deze buffer is het kortetermijnliquiditeitsrisico van Loyalis Leven niet materieel.

Het langetermijnliquiditeitsrisico is bij Loyalis Leven niet materieel omdat het overgrote deel van de balans wordt aangehouden in liquide assets. Bij het eventueel toevoegen van illiquide beleggingen wordt getoetst of dit past binnen de verwachte ontwikkeling van de balans.

Marktliquiditeitsrisico wordt beperkt door binnen de vastrentende waardenportefeuilleactiva aan te houden die naar verwachting in tijden van crisis liquide blijven. Hierbij valt te denken aan staatobligaties van euro-kernlanden (Duitsland, Frankrijk en Nederland) en bedrijfsobligaties en gesecuritiseerde leningen met korte looptijden. Loyalis Leven moet altijd een belang in liquide obligaties hebben dat groot genoeg is om gedurende zes maanden aan de verwachte liquiditeitsbehoefte te kunnen voldoen. Doordat Loyalis Leven altijd zes maanden aan liquiditeitsbehoefte kan overbruggen, wordt het marktliquiditeitsrisico ook niet materieel geacht.

C.4.2. Verwachte winst vervat in toekomstige premies

De Solvency II (Best Estimate) voorziening wordt bepaald, rekening houdend met alle premies die Loyalis Leven in de toekomst nog verwacht te ontvangen, samen met de daaruit voortvloeiende uitkeringen en kosten. Zonder de toekomstige premies met bijbehorende lasten zou de Solvency II voorziening circa € 112 miljoen hoger zijn.

C.5. Operationeel risico

Operationeel risico wordt veroorzaakt door mogelijk inadequate of falende interne processen, mensen, systemen of externe gebeurtenissen.

De kapitaalvereiste voor het operationeel risico van Loyalis Leven bedraagt ultimo 2017 € 8 miljoen. Gedurende 2017 is de kapitaalvereiste voor operationeel risico met € 0,5 miljoen afgenomen, met name als gevolg van de daling van de bruto technische voorzieningen.

Het operationeel risico heeft, gezien de relatieve hoogte, beperkte invloed op de hoogte van de kapitaalvereiste voor Loyalis Leven en wordt daarom door Loyalis Leven in het kader van financieel risicomanagement niet als een materieel risico onderkend voor Solvency II.

Binnen de Risk Managementafdeling van Loyalis Leven is separate aandacht voor Operationeel risico. De belangrijkste aandachtsgebieden/risico's zijn:

- besturingsrisico
- samenstelling personeelsbestand
- mutatie­risico
- derivatenrisico
- modelrisico
- productontwikkelingsrisico
- uitbestedingsrisico
- informatievoorziening strategierisico
- informatiebeveiligingsrisico
- bedrijfscontinuïteitsrisico
- programma- en projectrisico

C.5.1. Risicobeperkende maatregelen

Loyalis Leven brengt de belangrijkste risico's systematisch in beeld. Daarbij wordt aandacht besteed aan de keyprocessen, -risico's en -controls. Bij elke vorm van risico is uitgewerkt wat de interne beheersmaatregelen zijn.

De key risks en key controls zijn opgenomen in een risicoregister. De opzet en werking van de key controls wordt periodiek getest. Hierover wordt gerapporteerd aan directie en management. Daarnaast voert GIA van de APG groep audits uit, worden verbeteracties (van bijvoorbeeld externe accountant en actuaris) als riskitem opgevoerd en vindt er melding en afronding plaats van incidenten.

De directie van Loyalis Leven geeft jaarlijks een In Control Statement af voor de gehele organisatie (Loyalis NV) waarin ze ten aanzien van de financiële verslaggevingsrisico's verklaart dat de interne risicobeheersings- en controlesystemen een redelijke mate van zekerheid geven, dat de jaarrekening geen onjuistheden van materieel belang bevatten en dat de risicobeheersings- en controlesystemen naar behoren hebben gewerkt.

In 2017 is veel aandacht geweest voor Informatiebeveiliging. Er is onder meer een Information Security Officer aangesteld.

C.6. Overig materieel risico

Onder de niet-financiële risico's classificeert Loyalis Leven, naast het operationele risico, strategische risico's. Deze risico's vloeien voort uit de strategische koers van Loyalis Leven.

Strategisch risico

Strategisch risico is het risico dat strategische doelstellingen niet worden behaald als gevolg van externe veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, politieke besluitvorming, belanghebbenden, reputatie- en/of ondernemingsklimaat of het vermogen van de organisatie om zich aan deze veranderingen aan te passen. Dit komt tot uitdrukking door incompatibiliteit tussen twee of meer van de volgende componenten:

- de strategische doelstellingen van de onderneming
- het voor het bereiken van deze doelstellingen gehanteerde beleid en de ingezette middelen
- de kwaliteit van de implementatie
- ontwikkelingen op de eigen dan wel aanpalende deelmarkten

Loyalis Leven onderscheidt de volgende strategische risico's:

Politiek risico

Dit betreft het risico dat wijzigingen in wet- en regelgeving nadelige gevolgen hebben voor Loyalis Leven.

Bedrijfsmodelrisico

Het bedrijfsmodelrisico betreft het risico dat het bedrijfsmodel onvoldoende concurrerend is, waardoor de (strategische) continuïteit van Loyalis Leven onder druk komt te staan.

Aanpassingsrisico

Het aanpassingsrisico manifesteert zich wanneer de verandercapaciteit van Loyalis Leven onvoldoende is, waardoor Loyalis Leven niet (tijdig) in staat is vereiste aanpassingen in het bedrijfsmodel te effectueren.

Publiciteitsrisico

Het publiciteitsrisico omhelst het risico van ongewenste beeldvorming over Loyalis Leven als gevolg van interne (veroorzaakt door gebeurtenissen binnen Loyalis Leven) of externe oorzaken (gebeurtenissen die autonoom buiten Loyalis Leven plaatsvinden).

C.6.1. Risicobeperkende maatregelen

Loyalis Leven voert risicoanalyses uit voor de strategieformulering. De hierbij te onderscheiden strategische risico's hebben onder meer betrekking op de omgevingsontwikkelingen die spelen of kunnen gaan spelen op de verzekeringsmarkt.

C.7. Overige informatie

Alle materiële informatie over het risicoprofiel van Loyalis Leven is beschreven in de paragrafen C.1 tot en met C.6. Als gevolg hiervan zijn er geen bijzonderheden te melden in paragraaf C.7 van het verslag over de solvabiliteit en financiële toestand.

D. Waardering voor solvabiliteitsdoeleinden

Dit hoofdstuk bevat informatie over de waardering van de balansonderdelen. Voor elk balansonderdeel zijn de grondslagen, methoden en belangrijkste veronderstellingen opgenomen die gebruikt zijn voor de waardering van de Solvency II-cijfers.

Voor ieder balansonderdeel afzonderlijk is een kwantitatieve en een kwalitatieve verklaring voor de materiële verschillen tussen de waardering volgens Solvency II en de waardering volgens IFRS opgenomen. Als de waarderingsgrondslagen voor Solvency II en IFRS gelijk zijn (of niet materieel afwijken), worden deze niet apart uitgelegd.

Waardering algemeen

De waardering van de balansonderdelen is gebaseerd op reële waarde. In D.1 is de waardering van de activa opgenomen. De waardering van de technische voorzieningen is beschreven in paragraaf D.2. Overige schulden worden in paragraaf D.3. beschreven.

Aansluiting Solvency II-balans met IFRS-balans

Onderstaand overzicht bevat een aansluiting tussen de IFRS-jaarrekening en Solvency II-cijfers. Verschillen in waardering van de technische voorzieningen, voortvloeiend uit de Solvency II-regelgeving, leiden tot de zogenoemde reconciliatiereserve (activa boven passiva).

Daarnaast bevat het overzicht de verschillen tussen de IFRS-jaarrekening en Solvency II-cijfers als gevolg van herclassificatie van de beleggingen. Dit verschil wordt veroorzaakt door een andere indelingsvereiste voor beleggingsproducten waarbij de polishouder het risico loopt.

Aansluiting IFRS balans met Solvency II balans

Activa	2017			2016	
	Jaarrekening	Her- classificaties	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Latente belasting- vordering (1)	83.266	-	-23.457	59.809	56.112
Beleggingen (2)					
Aandelen	-	-	-	-	-
Obligaties	951.666	-	-	951.666	968.736
Beleggingsfondsen	179.000	-	-	179.000	170.048
Derivaten	13.115	-520	-	12.595	30.162
Beleggingen voor risico klant	946.416	7.763	-	954.179	989.321
Totaal beleggingen	2.090.197	7.243	-	2.097.440	2.158.267
Vorderingen (3)					
Vorderingen op verzekeringen	4.329	-	-	4.329	5.606
Overige vorderingen	15.357	-11.493	-	3.864	19.791
Totaal vorderingen	19.686	-11.493	-	8.193	25.397
Liquide middelen (4)	67.766	1.391	-	69.157	43.082
Totaal activa	2.260.915	-2.859	-23.457	2.234.600	2.282.858

Passiva	2017			2016	
	Jaarrekening	Her-classificaties	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Technische voorzieningen (5)					
Best estimate	-	-	1.850.265	1.850.265	1.913.638
Risk margin	-	-	61.679	61.679	59.747
Overige technische voorzieningen	2.005.770	-	-2.005.770	-	-
Totaal technische voorzieningen	2.005.770	-	-93.826	1.911.944	1.973.384
Overige voorzieningen (6)	989	694		1.683	1.680
Verplichtingen (7)					
Schulden en overige verplichtingen	37.033	-3.356	-	33.677	36.815
Negatieve derivaten	7.213	-196	-	7.017	2.892
Schulden en overige verplichtingen uit herverzekering	169	-	-	169	169
Totaal verplichtingen	44.415	-3.553	-	40.862	39.876
Totaal passiva	2.051.174	-2.859	-93.826	1.954.489	2.014.940
Activa boven passiva (aanwezig vermogen)	209.741	-	70.369	280.110	267.918

Reconciliatie IFRS-eigen vermogen en Solvency II-eigen vermogen

Meer informatie over een aansluiting tussen het eigen vermogen volgens de jaarrekening en volgens Solvency II vindt u in paragraaf E.1.4.

D.1. Activa

D.1.1. Solvency II-waardering voor elke materiële activaklasse

De Solvency II-cijfers zijn opgesteld op basis van reële waarde.

Activa worden opgenomen zodra het waarschijnlijk is dat toekomstige economische voordelen de onderneming zullen toekomen en het betreffende actief een betrouwbare en meetbare waarde heeft. Activa worden niet langer opgenomen zodra alle contractuele verplichtingen zijn ingelost en economische risico's en voordelen zijn overgedragen.

Meer informatie over cijfermatige verschillen tussen IFRS en Solvency II vindt u in de tabellen opgenomen bij de inleiding van sectie D en onderstaand.

Latente belastingvorderingen (1)

Balanspost	2017				2016
	IFRS	Herrubricering	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Latente belastingvordering	83.266	-	-23.457	59.809	56.112

Zowel in de IFRS-jaarrekening als in Solvency II-cijfers zijn belastinglatenties opgenomen voor tijdelijke verschillen tussen de boekwaarde van activa en passiva in de IFRS-jaarrekening en Solvency II-cijfers enerzijds en de fiscale boekwaarde van die posten anderzijds.

De belangrijkste tijdelijke verschillen vloeien voort uit:

- de waardering van beleggingen voor eigen rekening en risico;
- het in de fiscale balans activeren en afschrijven van bepaalde acquisitiekosten;
- de waardering van technische voorzieningen.

De herwaardering van de belastinglatentie (€ -23.457) tussen de IFRS-jaarrekening en Solvency II-cijfers heeft betrekking op de vennootschapsbelasting over het verschil in de waardering van de technische voorzieningen tussen de IFRS-jaarrekening en Solvency II-cijfers.

Op grond van verrekenbaarheid met dezelfde partij vindt saldering plaats van latente belastingvorderingen en latente belastingverplichtingen. Per saldo is in zowel IFRS-jaarrekening als in Solvency II-cijfers sprake van een latente belastingvordering.

Bij het berekenen van de belastinglatenties wordt gebruikgemaakt van de belastingtarieven die gelden op balansdatum, dan wel waartoe op balansdatum is besloten.

Behalve voor tijdelijke verschillen kunnen ook belastinglatenties worden gevormd voor fiscaal compensabele verliezen. Loyalis Leven heeft geen fiscaal compensabele verliezen en heeft uit hoofde hiervan dan ook geen latente belastingvordering gevormd in zowel IFRS-jaarrekening als in Solvency II-cijfers.

Beleggingen (2)

Balanspost	2017				2016
	IFRS	Herrubricering	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Aandelen	-	-	-	-	-
Obligaties	951.666	-	-	951.666	968.736
Beleggingsfondsen	179.000	-	-	179.000	170.048
Derivaten	13.115	-520	-	12.595	30.162
Beleggingen voor risico klant	946.416	7.763	-	954.179	989.321
Totaal beleggingen	2.090.197	7.243	-	2.097.440	2.158.267

Herrubricering bij de onderdelen beleggingen en derivaten is het gevolg van een andere indelingsvereiste voor producten waarbij de polishouder het risico loopt.

De daling van de totale waarde van de beleggingen is met name een gevolg van de gestegen marktrente (20-25 basispunten over alle looptijden) en de dalende levensloopportefeuille.

Presentatie

De rubricering is afhankelijk van het doel waarvoor de beleggingen werden verkregen en wordt bepaald bij eerste opname in de balans. Loyalis Leven classificeert haar beleggingen in de categorie 'reële waardeverwerking via het resultaat'. Voor deze verwerkingsmethode is gekozen om een een accounting mismatch te voorkomen.

De aan- en verkopen van beleggingen worden verwerkt op de transactiedatum, dat wil zeggen de datum waarop Loyalis Leven zich verplicht tot aankoop of verkoop van de activa. Bij de eerste verwerking worden beleggingen gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de kostprijs van het verkregen actief. Transactiekosten worden verwerkt in het overzicht van het totaalresultaat. Reële waardeveranderingen worden verwerkt in het overzicht van het totaalresultaat in de periode waarin deze optreden.

De beleggingen kunnen worden onderverdeeld in drie categorieën, te weten:

- zakelijke waarden
- vastrentende waarden
- overige beleggingen

Waardering zakelijke waarden

De zakelijke waarden bevatten:

- beursgenoteerde aandelenfondsen
- private Equity
- niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen

Beursgenoteerde aandelenfondsen worden gewaardeerd op basis van genoteerde marktprijzen (niveau 1). De reële waarde van private equity en niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen is gelijk aan de niet-waarneembare Net Asset Value (NAV) verstrekt door de fondsbeheerder (niveau 3). Niet-waarneembare inputvariabelen kunnen worden gebruikt voor zover waarneembare inputvariabelen niet beschikbaar zijn. Hierdoor kan op de rapportagedatum toch de reële waarde worden bepaald in situaties waarin sprake is van weinig of geen actieve markt

voor het actief of de verplichting. De waardering is dan gebaseerd op de beste inschatting van het management die de markt zou gebruiken om tot een waardering van het financieel instrument te komen. In 2017 was er geen sprake van zakelijke waarden op niveau 2.

Waardering vastrentende waarden

De vastrentende waarden bevatten:

- liquide obligaties
- beursgenoteerde vastrentende waarden fondsen
- net-beursgenoteerd hypotheekfonds

De meerderheid van de beleggingen in vastrentende waarden (beursgenoteerde obligaties en vastrentendewaardenfondsen) wordt gewaardeerd op basis van genoteerde marktprijzen (niveau 1). De reële waarde van het niet-beursgenoteerde hypotheekfonds is gelijk aan de niet-waarneembare NAV verstrekt door de betreffende fondsbeheerder (niveau 3).

Waardering overige beleggingen

De overige beleggingen bevatten:

- beursgenoteerde futures
- renteswaps
- valuta termijncontracten
- rendementsrekening

Deze beleggingen betreffen derivaten die worden aangehouden ter afdekking van risico's in de voorzieningen en in de beleggingsportefeuille. De beursgenoteerde futures worden gewaardeerd op basis van genoteerde marktprijzen (niveau 1). De waardering van renteswaps en valutatermijncontracten vindt dagelijks plaats met behulp van modellen op basis van algemeen aanvaarde principes door verdiscontering van de meest actuele verwachte kasstromen met actuele en waarneembare rentecurves (niveau 2). De reële waarde van de Rendementsrekening is gelijk aan de niet-waarneembare NAV verstrekt door de betreffende fondsbeheerder (niveau 3).

Alle waardemutaties van deze derivaten worden binnen de resultatenrekening direct verantwoord ten gunste van c.q. ten laste van de beleggingsopbrengsten onder de categorie 'overige beleggingen'.

De financiële instrumenten worden tegen reële waarde gewaardeerd. In de reële waardebepaling worden naast marktwaardering het eigen tegenpartijrisico en het tegenpartijrisico van de tegenpartij verwerkt. Met name voor de bepaling van de reële waarde van over-the-counter derivaten is het tegenpartijrisico van belang. Aangezien Loyalis Leven dagelijks op basis van de actuele waarderingen onderpand uitwisselt met de tegenpartijen van over-the-counter-derivaten, loopt zij zeer beperkt tegenpartijrisico op deze derivaten.

Derivaten vormen een integraal onderdeel van de beleggingsportefeuille. Derivaten worden ingezet voor beheersing van het valuta- en renterisico en efficiënt portefeuillemanagement. Loyalis Leven gebruikt bijvoorbeeld valutatermijncontracten om ongewenste vreemdevalutaposities in de beleggingen om te zetten in europosities. Renteswaps worden ingezet om de rentegevoeligheid van de beleggingen te verlengen zodat deze overeenkomt met de rentegevoeligheid van voorzieningen van de verzekeringsproducten met als doel de balans te immuniseren voor schommelingen in rentestanden. Daarnaast kunnen beheerders derivaten inzetten om bijvoorbeeld de rentegevoeligheid of het aandelenbelang bij te sturen. Hiervoor worden veelal futures gebruikt.

Een verantwoording van waardemutaties van derivatenvindt u in het overzicht van het totaalresultaat.

Loyalis Leven hanteert het hiërarchische principe van waarderen. De financiële instrumenten zijn gecategoriseerd op basis van het volgende 'Reëlewaardehiërarchieoverzicht'.

	Niveau 1		Niveau 2		Niveau 3		Totaal	
	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016
Zakelijke waarden	137.403	132.630	-	-	67.942	118.075	205.345	250.705
Vast-rentend	1.621.141	1.670.113	-	-	160.429	116.622	1.781.570	1.786.735
Overige	1.635	2.201	4.267	27.251	90.167	84.309	96.069	113.761
Totale beleggingsportefeuille	1.760.179	1.804.944	4.267	27.251	318.538	319.006	2.082.984	2.151.201

IFRS 13 bepaalt dat in de toelichting van de jaarrekening, met betrekking tot items die na de eerste verwerking op reële waarde worden gewaardeerd, een onderverdeling naar drie niveaus (1, 2 en 3) moet worden opgenomen. Dit gebeurt op basis van de objectiviteit van de gegevens die zijn gebruikt bij de bepaling van de reële waarde. De objectiviteit wordt het hoogst (niveau 1) geacht bij noteringen in een actieve markt voor vergelijkbare items en het laagst (niveau 3) bij waarderingen die gebaseerd zijn op gegevens die niet op de markt waarneembaar zijn.

Gepubliceerde prijzen in actieve markten (Niveau 1)

Voor reële waardebeoordeling op niveau 1 worden alleen genoteerde prijzen gehanteerd (niet aangepast) voor identieke activa en verplichtingen in actieve markten. Een actieve markt is een markt waar met voldoende frequentie en volume transacties plaatsvinden die op continue basis prijzen tot stand brengen. Voorbeelden zijn beursgenoteerde aandelen, obligaties en beleggingsfondsen in actieve markten.

Beleggingen van Loyalis Leven die tot deze categorie behoren zijn:

- liquide vastrentende waarden
- beursgenoteerde beleggingsfondsen
- futures

Waarderingsmethode met (significante) waarneembare marktvariabelen (Niveau 2)

Voor reële waardebeoordeling op niveau 2 worden andere dan de genoteerde prijzen in niveau 1 gehanteerd, die waarneembaar zijn voor het actief of de verplichting, hetzij direct of indirect. Niveau 2 omvat de volgende inputvariabelen:

- genoteerde prijzen voor vergelijkbare (dus niet identieke) activa/verplichtingen in actieve markten
- inputvariabelen anders dan genoteerde prijzen die waarneembaar zijn voor het actief, met name gebaseerd op inkomsten, rentecurven en waarneembare marktgegevens
- inputvariabelen die hoofdzakelijk afkomstig zijn uit of bevestigd worden door waarneembare marktgegevens door correlatie of andere middelen (markt-bevestigde inputs)

Beleggingen van Loyalis Leven die tot deze categorie behoren zijn:

- renteswaps
- valutatermijncontracten

Bij de waardering van renteswaps wordt de toekomstige uitwisseling van kasstromen, die zijn gebaseerd op een vaststaand rentepercentage dan wel een uit de in de markt waarneembare swaprentecurve af te leiden variabele rente, verdisconteerd met de in de markt waarneembare swaprente.

De waarde van valutatermijncontracten is af te leiden uit het verschil tussen de in het contract afgesproken wisselkoers waartegen in de toekomst kasstromen uitgewisseld worden en de huidige wisselkoers.

Waarderingsmethode zonder (significante) waarneembare marktvariabelen (Niveau 3)

Voor reële waardebeoordeling op niveau 3 wordt gebruikgemaakt van niet-waarneembare marktvariabelen voor het actief. Niet-waarneembare inputvariabelen kunnen worden gebruikt voor zover waarneembare inputvariabelen niet beschikbaar zijn. Hierdoor kan op de rapportagedatum toch de reële waarde bepaald worden in situaties waarin sprake is van weinig of geen actieve markt voor het actief of de verplichting. De waardering is dan gebaseerd op de beste inschatting van het management die de markt zou gebruiken om tot een waardering van het financieel instrument te komen. Voorbeelden zijn bepaalde private equity investeringen en private plaatsingen.

Beleggingen van Loyalis Leven die tot deze categorie behoren zijn:

- private equity
- niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen (vastgoed en hypotheek).

De reële waarde van deze beleggingen is gebaseerd op de niet-waarneembare NAV die de beheerder van de belegging verstrekt. De beheerder op zijn beurt gebruikt waarderingmodellen waarbij een significant deel van de inputvariabelen die bepalend zijn voor de waardebeoordeling, niet waarneembaar zijn in de markt.

Een nadere (cijfermatige) toelichting vindt u de jaarrekening 2017 van Loyalis Leven.

Vorderingen (3)

Balanspost	2017				2016
	IFRS	Herrubricering	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Vorderingen op verzekeringen	4.329	-	-	4.329	5.606
Overige vorderingen	15.357	-11.493	-	3.864	19.791
Totaal vorderingen	19.686	-11.493	-	8.193	25.397

Herrubricering bij de overige vorderingen is het gevolg van een andere indelingsvereiste voor producten waarbij de polishouder het risico loopt. Deze herrubricering betreft met name de vordering uit hoofde van beleggingen die in de IFRS-jaarrekening onder de overige vorderingen zijn opgenomen en in de Solvency II-balans bij de beleggingen voor rekening en risico van polishouders zijn verantwoord voor een bedrag van € -10.292. Het overige verschil van € 1.201 is te verklaren door de herrubricering van vorderingen en schulden op groepsmaatschappijen.

De daling van de overige vorderingen ten opzichte van vorig jaar is het gevolg van het afrekenen van rekeningcourantposities met groepsmaatschappijen.

Vorderingen en nog te ontvangen en vooruitbetaalde posten onder Solvency II zijn, voor zover niet toewijsbaar aan beleggingen, opgenomen tegen reële waarde en daarna tegen geamortiseerde kostprijs, gebruikmakend van de effectieve-rentemethode.

De voorziening voor oninbaarheid wordt gevormd als er indicaties zijn voor mogelijke oninbaarheid. Significante financiële moeilijkheden van de debiteur, de waarschijnlijkheid dat de debiteur failliet gaat of een financiële reorganisatie ondergaat en het niet voldoen dan wel een achterstand in betalingen, zijn indicaties dat de vordering oninbaar is. Het bedrag van de voorziening bedraagt het verschil tussen de boekwaarde van het actief en de contante waarde van de geschatte toekomstige kasstromen, contant gemaakt tegen de oorspronkelijke effectieve rente. Het bedrag van het verlies wordt in het overzicht van het totaalresultaat verwerkt.

Wanneer een vordering oninbaar is, wordt deze afgeschreven ten laste van de voorziening op vorderingen. Latere ontvangsten uit eerder afgeschreven bedragen worden als bate verantwoord onder de bedrijfslasten in het overzicht van het totaalresultaat.

Liquide middelen (4)

Balanspost	2017				2016
	IFRS	Herrubricering	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Liquide middelen	67.766	1.391	-	69.157	43.082

De herrubricering van de liquide middelen heeft te maken met de liquide middelen uit hoofde van beleggingen.

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden, andere zeer liquide kortetermijnbeleggingen met een oorspronkelijke looptijd van ten hoogste drie maanden of minder en banktegoeden in beleggingspools. Rekening-courantschulden worden opgenomen onder de verplichtingen op de balans.

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde die gelijk is aan de reële waarde.

D.1.1.1. Uitgestelde belastingvorderingen

In de Solvency II-cijfers zijn materiële uitgestelde belastingvorderingen opgenomen voor tijdelijke verschillen tussen de boekwaarde van activa en passiva in de Solvency II-cijfers en de fiscale boekwaarde hiervan.

De waarderingsverschillen zoals genoemd bij de latente belastingvorderingen (1) - en de hiermee samenhangende uitgestelde belastingvorderingen - zullen naar verwachting in de eerstkomende acht tot tien jaar voor 60 tot 70% uitlopen.

D.1.1.2. Holdings in verbonden ondernemingen, inclusief deelnemingen

Loyalys Leven heeft geen verbonden ondernemingen.

D.2. Technische voorzieningen

Voor Loyalis Leven zijn drie branches onderkend:

- verzekeringen met winstdeling
- aan indexen of beleggingen gekoppelde verzekeringen
- andere levensverzekeringen

In onderstaande paragrafen is uitgegaan van deze indeling in branches.

D.2.1. Technische voorzieningen geanalyseerd voor elke materiële branche

Technische voorzieningen (5)

Balanspost	2017				2016
	IFRS	Herrubricering	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Technische voorzieningen	2.005.770	-	-93.826	1.911.944	1.973.384

Onderstaande tabel geeft per branche een overzicht van de technische voorziening van Loyalis Leven per 31 december 2017:

Branche	Beste schatting	Risicomarge	Totaal
Verzekeringen met winstdeling	776.639	24.001	800.640
Aan indexen of beleggingen gekoppelde verzekeringen (met en zonder garanties)	951.609	5.370	956.979
Andere levensverzekeringen	122.017	32.308	154.325
Totaal	1.850.265	61.679	1.911.944

Bij de berekening van de beste schatting is uitgegaan van recente en op de portefeuilles toegespitste kansen op overlijden, onnatuurlijk verval en premievrijmaking. Ook is er rekening gehouden met de kosten die samenhangen met de administratie en het beheer van polissen.

Rentecurve

De rente waarmee de geprojecteerde kasstromen verdisconteerd worden, is ontleend aan de door EIOPA gepubliceerde swapcurve per 31 december 2017, inclusief Ultimate Forward Rate (UFR) en inclusief VA.

Opties en garanties

Voor verzekeringen met winstdeling of garanties wordt een aparte voorziening voor deze voorwaardelijke toezegging berekend.

Methoden

De beste schatting is de verdisconteerde waarde van de verwachte toekomstige premies, uitkeringen en kosten. Projectie van die premies, uitkeringen en kosten vindt op deterministische wijze plaats, uitgaande van de relevante kansen op overlijden, onnatuurlijk verval en premievrijmaking.

De waarde van opties en garanties binnen deze beste schatting, wordt berekend met een stochastisch model. Voor 2.500 verschillende economische scenario's van rendementen en volatiliteiten van aandelen en rentes worden de verschillende garanties berekend en wordt de waarde ervan, gemiddeld over alle scenario's, als beste schatting gehanteerd.

Risicomarge

De risicomarge wordt berekend op basis van de in het standaardmodel voorgeschreven cost-of-capitalmethode. De jaarlijkse cost of capital is gelijk aan 6% van de jaarlijks geaggregeerde risico's (SCR). De risicomarge is de verdisconteerde waarde van de toekomstige costs of capital. De rentecurve die daarbij gebruikt wordt, is de EIOPA-curve, inclusief UFR maar exclusief VA.

D.2.2. Onzekerheid waarmee de waarde van de technische voorziening is omgeven

De onzekerheid rondom de hoogte van de technische voorziening vloeit ten eerste voort uit de onzekerheid die per definitie met de uitoefening van het verzekeringsbedrijf gepaard gaat. Door diverse niet voorzienbare oorzaken kunnen de verzekerde risico's zich immers eerder, vaker of in grotere mate manifesteren dan vooraf verondersteld. Deze onzekerheid is een essentieel onderdeel van de Solvency II-wetgeving en wordt gekwantificeerd in de vorm van een opslag op de beste schatting, de risicomarge.

Om de onzekerheid als gevolg van een verkeerde inschatting van de technische voorziening tot een minimum te beperken, heeft Loyalis Leven een stelsel van maatregelen ingevoerd. Ten aanzien van het gebruik van polisdata zijn er in het hele proces van invoer en mutatie in de administratiesystemen tot en met ontsluiting van de data voor de rapportages diverse controles ingericht die de juistheid en volledigheid van de data waarborgen. Daarnaast is het proces om tot een inschatting te komen van voorzienbare ontwikkelingen van de verzekerde risico's (het zogenoemde Grondslagenonderzoek) zowel aan een eerstelijns controle onderworpen als aan een controle door de Actuariële Functiehouders. Hierdoor zijn de veronderstellingen op basis waarvan de technische voorziening is berekend, adequaat en passend. Om berekeningsfouten uit te sluiten, worden tot slot de resultaten uit de rekenmodellen door schaduwberekeningen gecontroleerd, zowel door de eerstelijns actuaris als door de Actuariële Functiehouders.

D.2.3. Verschillen tussen Solvency II-waardering en IFRS-waardering van technische voorzieningen geanalyseerd voor elke materiële branche

Onderstaand vindt u per branche een overzicht van de verschillen in technische voorziening (in eenheden van € 1.000) van Loyalis Leven per 31 december 2017 tussen IFRS en Solvency II:

Productgroep	IFRS	Solvency II	Vershil
Verzekeringen met winstdeling	837.790	800.640	37.150
Aan indexen of beleggingen gekoppelde verzekeringen	921.145	956.979	-35.834
Andere levensverzekeringen	246.835	154.325	92.510
Totaal	2.005.770	1.911.944	93.826

De berekeningswijze onder IFRS wijkt af van Solvency II waardoor de voorziening onder IFRS hoger is. De belangrijkste verschillen zijn als volgt:

- Voor alle branches geldt dat de rentecurve bij Solvency II een VA (opslag) bevat en groeit naar de UFR, bij IFRS wordt een de risicovrije curve zonder opslagen gebruikt.

- Voor alle branches geldt dat Solvency II een voorziening bevat voor kosten gebaseerd op de actuele verwachtingen met betrekking tot toekomstige kosten (op basis van een kosten allocatiemodel). De IFRS-voorziening bevat opslagen voor kosten die in het verleden vastgesteld zijn.
- De branche 'Andere levensverzekeringen' bevat overlijdensrisicoverzekeringen waarbij in de toekomst winsten verwacht worden. Bij Solvency II leidt dit tot zijn negatieve voorzieningen, maar dat is onder IFRS niet toegestaan.
Onder Solvency II wordt er bij de branches 'Verzekeringen met winstdeling' en 'Aan indexen of beleggingen gekoppelde verzekeringen' expliciet een waarde van opties en garanties berekend die deel uitmaakt van de best estimate. Onder IFRS is dat niet het geval.

D.2.4. Matchingopslag

Voor Loyalis Leven wordt geen matchingopslag toegepast.

D.2.5. Volatiliteitsaanpassing

Onderstaand is per productgroep een overzicht weergegeven van de impact op de technische voorziening (in eenheden van € 1.000) van Loyalis Leven per 31 december 2017 bij het achterwege laten van de VA in de rentecurve:

Productgroep	Solvency II	Exclusief VA	Vershil
Verzekeringen met winstdeling	800.640	804.067	3.427
Aan indexen of beleggingen gekoppelde verzekeringen	956.979	957.159	180
Andere levensverzekeringen	154.325	154.986	661
Totaal	1.911.944	1.916.212	4.268

Het kernvermogen dat dient ter dekking van de SCR en Minimumkapitaalvereiste (Minimum Capital Requirement, MCR) zou door het achterwege laten van de volatiliteitsaanpassing met € 4 miljoen dalen. De solvabiliteitspositie van Loyalis Leven zou als gevolg daarvan met 4%-punten afnemen in termen van SCR-ratio - van 175% naar 171% - en met 13%-punten in termen van MCR, van 542% naar 529%.

D.2.6. Risicovrije rentetermijnstructuur

De overgangsmaatregel ten aanzien van de risicovrije rentetermijnstructuur wordt bij Loyalis Leven niet toegepast.

D.2.7. Overgangsaftrek

De overgangsaftrek wordt bij Loyalis Leven niet toegepast.

D.2.8. Bedragen die op herverzekeringsovereenkomsten en special purpose vehicles kunnen worden verhaald

Bij Loyalis Leven is herverzekering niet van toepassing.

D.2.8.1. Materiële wijzigingen in de relevante veronderstellingen die in vergelijking met de vorige rapportageperiode bij de berekening van technische voorzieningen zijn gemaakt

In vergelijking met de vorige rapportageperiode hebben wijzigingen in de rentecurve, de kansen op overlijden, onnatuurlijk verval en premievrijmaking en in de veronderstelde toekomstige kosten geleid tot de volgende wijzigingen in de voorziening:

- rente -20,2 miljoen
- kansen -13,4 miljoen
- kosten 2,1 miljoen

De overige wijzigingen zijn toe te schrijven aan bestandeffecten.

D.3. Overige schulden

Algemeen

De waardering van de passiva geschiedt, voor zover niet anders vermeld, tegen reële waarde. Winsten worden toegerekend aan de periode waarin ze zijn gerealiseerd. Verliezen worden verantwoord in het jaar waarin ze voorzienbaar zijn.

Een verplichting wordt verantwoord zodra het waarschijnlijk is dat dit leidt tot een uitstroom van middelen als gevolg van afwikkeling van een bestaande verplichting en de waarde van de verplichting betrouwbaar vastgesteld kan worden.

Verplichtingen worden niet langer opgenomen zodra alle contractuele verplichtingen zijn ingelost en economische risico's en voordelen zijn overgedragen.

Meer informatie over cijfermatige verschillen tussen IFRS en Solvency II vindt u in D.1.1.

Voorziening pensioenverplichting en overige voorzieningen (6)

Balanspost	2017				2016
	IFRS	Herrubricering	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Overige voorzieningen	989	694	-	1.683	1.680

De herrubricering heeft betrekking op de overrentedeling (€ 694) die in de jaarrekening opgenomen wordt onder de verplichtingen (zie ook schulden en overige verplichtingen (7)).

De IFRS-voorziening betreft alleen de pensioenvoorziening.

Pensioenvoorziening

De moedermaatschappij Loyalis NV is voor haar personeel aangesloten bij ABP, respectievelijk bij Personeelspensioenfonds APG (kortweg: PPF APG). Beide pensioenfondsen hebben een toegezegde pensioenregeling. Dat geldt zowel voor de verplicht als voor de vrijwillig aangesloten werkgevers. In de terminologie van IAS 19 (International Accounting Standards) noemen we dit een 'defined-benefit' regeling.

De pensioenkosten voor het personeel aangesloten bij ABP verantwoordt Loyalis NV (en daarmee Loyalis Leven) als ware er sprake van een defined contribution regeling.

Voor het personeel aangesloten bij PPF APG is wel sprake van een defined benefit regeling onder IAS 19. De pensioenlasten van eigen medewerkers worden conform IAS 19 voorschriften bepaald en in de jaarrekening van Loyalis Leven als zodanig verwerkt.

Verplichtingen (7)

Balanspost	2017				2016
	IFRS	Herrubricering	Herwaardering	Solvency II	Solvency II
Schulden en overige verplichtingen	37.033	-3.356	-	33.677	36.815
Negatieve derivaten	7.213	-196	-	7.017	2.892
Schulden en overige verplichtingen uit herverzekering	169	-	-	169	169
Totaal verplichtingen	44.415	-3.553	-	40.862	39.876

De herrubricering binnen schulden en overige verplichtingen is, naast de eerder genoemde herrubricering onder overige voorzieningen voor € 694, een gevolg van verschuiving van vorderingen en schulden naar groepsmaatschappijen conform Solvency II-voorschriften voor een bedrag van € 1.202. Daarnaast vindt er een herrubricering plaats van de schulden uit hoofde van beleggingen (€ 1.461) als gevolg van een andere indelingsvereiste voor producten waarbij de polishouder het risico loopt.

De herrubricering van negatieve derivaten van € 196 is het gevolg van een andere indelingsvereiste voor producten waarbij de polishouder het risico loopt.

Alle schulden en overige verplichtingen zijn opgenomen tegen nominale waarde.

D.4. Overige informatie

Er is geen overige materiële informatie met betrekking tot de gehanteerde waarderingsgrondslagen.

E. Kapitaalbeheer

E.1. Eigen vermogen

E.1.1. Doelstelling, gedragslijnen en processen bij beheer eigen vermogen

Hoofdpijnen van het kapitaal- en dividendbeleid

In het kapitaal- en dividendbeleid van Loyalis NV (en daarmee ook van Loyalis Leven) zijn de hoofdpijnen uitgewerkt met betrekking tot de minimaal gewenste (norm)solvabiliteit. Hieronder zijn de essentiële punten uiteengezet van het kapitaal- en dividendbeleid van Loyalis NV, zoals dat in 2017 gold.

Kapitaal- en dividendbeleid

Loyalis Leven hanteert als uitgangspunt dat financiering van haar bedrijfsactiviteiten uit eigen middelen plaatsvindt, bij voorkeur uit kapitaal dat permanent beschikbaar is zonder enige contractuele verplichtingen. In het beleid voor dividend uitkeren is als basisprincipe opgenomen dat het volledige uit de vastgestelde jaarrekening blijvende nettoresultaat over het voorafgaande boekjaar, beschikbaar is voor uitkeren. De RvC van Loyalis Leven kan besluiten om maximaal 50% van het nettoresultaat in te houden.

Voordat dividend wordt uitgekeerd vinden de volgende toetsen plaats:

- juridische toets (Burgerlijk Wetboek, BW) op de kapitaalpositie
- toets op de SCR-ratio: tenminste 170% (150% voor kapitaaloverhevelingen binnen Loyalis)
- uitkeringstoets:
 - toets op onderschrijding wettelijke SCR-ratio (100%) binnen een jaar
 - toets op verwacht resultaat lopend boekjaar
 - analyse-impact van UFR en VA: ook na wegvallen hiervan moet de SCR-ratio boven 100% blijven
- liquiditeitstoets: zijn er voldoende kas-middelen
- IFRS/EV-SCR-toets: ten minste 80% van de SCR moet gedekt zijn door IFRS-Eigen Vermogen

Dividend 2017

Loyalis NV keert een regulier jaarlijks dividend uit aan zijn aandeelhouder, APG Groep, voor zover passend binnen het kapitaal- en dividendbeleid. In 2017 was dit niet het geval, gezien de SCR-ratio, en heeft geen dividenduitkering plaatsgevonden aan APG Groep. Er bestaat daarnaast geen intentie om aanvullend vermogen terug te betalen.

Loyalis NV heeft voor versterking van de solvabiliteitspositie een agiostorting geplaatst bij Loyalis Leven NV van € 15 miljoen.

Normsolvabiliteit

De interne gewenste (norm)solvabiliteitsratio is bepaald op 150% van de solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR) voor Loyalis Leven. Daarbij hanteert Loyalis Leven de standaardformule en maakt dus geen gebruik van ondernemings specifieke parameters noch van vereenvoudigde berekeningen.

Het beleid van Loyalis Leven is dat Loyalis Leven bij een resultaatshock ter grootte van 100% van de SCR conform het standaardmodel niet onder de MCR wil komen.

Belangrijke argumenten voor het aanhouden van een solvabiliteitsratio van ten minste 150% zijn:

- Loyalis NV heeft als uitgangspunt dat zij al haar bedrijfsactiviteiten uit eigen middelen financiert. Met andere woorden: terugvallen op de aandeelhouder uit hoofde van versterking van de solvabiliteit moet worden voorkomen. Loyalis NV wil niet in een situatie terecht komen van te snel noodgedwongen hard ingrijpen in het bewust gekozen risicoprofiel, waardoor mogelijk herstelpotentieel teniet gaat.
- De uitkomsten van de ALM- en ORSA-studies van de afgelopen jaren.
- In lijn blijven met de gemiddelde kapitaalbuffers in de Nederlandse verzekeringsmarkt.

E.1.2. Het bedrag van het eigen vermogen dat voor de dekking van het solvabiliteitskapitaalvereiste in aanmerking komt, ingedeeld per tier

Solvabiliteit

De solvabiliteit van Loyalis Leven is in 2017 gestegen van 165% naar 175%. De ontwikkeling van de solvabiliteit kan als volgt worden toegelicht:

Vermogen voor dekking van de SCR

	31-12-2017	31-12-2016	Ontwikkeling
Beschikbaar vermogen, waarvan:	240.960	233.052	7.909
Tier 1	220.301	211.804	8.497
Tier 3	20.659	21.248	-589
Solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	137.729	141.657	-3.928
Solvabiliteitsratio	175%	165%	+10%

Het beschikbaar vermogen bestaat volledig uit kernvermogen, zijnde volgestort aandelenkapitaal, agioreserve en overige reserves.

Het beschikbaar vermogen bestaat voor 9% uit tier 3-kapitaal, zijnde vermogen uit netto latente belastingposities.

Verloop van het beschikbaar vermogen

	2017	2016
Beschikbaar vermogen per 1 januari	233.052	270.570
Af:		
- dividend uitkering (1)	-	40.000
- afslag tier 3-kapitaal (2)	4.286	11.052
- lagere waardering technische voorzieningen (3)	29.804	9.900
Totaal af:	-34.089	-60.952
Bij:		
- agiostorting (4)	15.000	-
- totaal resultaat (5)	26.998	23.434
Totaal bij:	41.998	23.434
Beschikbaar vermogen per 31 december	240.960	233.052

Dividenduitkering (1)

In 2016 heeft Loyalis Leven een dividend uitgekeerd van € 40 miljoen aan Loyalis NV. In 2017 is geen dividend uitgekeerd.

Afslag tier 3-kapitaal (2)

Loyalis Leven kent ultimo 2016 een latente belastingvordering die onder Solvency II als tier 3-kapitaal wordt aangemerkt. Het tier 3-vermogen is begrensd tot maximaal 15% van de SCR.

Waardering technische voorzieningen (3)

Een nadere toelichting op deze ontwikkeling vindt u in sectie D.2.

Agiostorting (4)

Loyalis NV heeft, voor versterking van de kapitaalpositie, € 15 miljoen als agiostorting geplaatst bij Loyalis Leven.

Totaal resultaat (5)

Een nadere samenstelling van het totaalresultaat vindt u in het jaarverslag van Loyalis Leven 2017.

Onderstaande tabel geeft de ontwikkeling op de afslag van deze kapitaalscomponent weer:

	31-12-2017	31-12-2016	Vershil
Latente belastingvordering	59.809	56.112	3.697
Maximaal Tier 3	20.652	21.248	-596
Afslag latente belastingvordering	39.157	34.864	4.293

Loyalis Leven gebruikt de VA. De impact hiervan is opgenomen in onderstaande tabel.

	2017			2016		
	Bedrag met lange-termijn-garantie-maatregelen en overgangsmatregelen	Zonder volatiliteits-aanpassing en zonder andere overgangsmatregelen	Effect van een volatiliteits-aanpassing gelijk aan nul	Bedrag met lange-termijn-garantie-maatregelen en overgangsmatregelen	Zonder volatiliteits-aanpassing en zonder andere overgangsmatregelen	Effect van een volatiliteits-aanpassing gelijk aan nul
Technische voorzieningen	1.911.944	1.916.211	4.267	1.973.382	1.989.085	15.703
Overschot van de activa t.o.v. de verplichtingen	280.110	276.910	-3.201	267.917	256.139	-11.777
In aanmerking komend eigen vermogen voor het solvabiliteits-kapitaalvereiste	240.960	234.829	-6.132	233.053	217.464	-15.589
Tier 1	220.301	214.147	-6.154	211.804	196.101	-15.703
Tier 2	-	-	-	-	-	-
Tier 3	20.652	20.681	22	21.249	21.363	114
Solvabiliteits-kapitaalvereiste	137.729	137.876	194	141.657	142.419	762
SCR-ratio	175%	170%	-5%	165%	153%	-12%
In aanmerking komend eigen vermogen voor het minimumkapitaal-vereiste	220.301	214.147	-6.154	211.804	196.101	-15.703
Minimumkapitaal-vereiste	40.686	42.301	1.616	41.173	41.681	508
MCR ratio	541%	506%	-35%	514%	470%	-44%

Het volledig wegvallen van de VA zou de solvabiliteitsratio van Loyalis Leven aanmerkelijk negatief beïnvloeden.

E.1.3. Het bedrag van het kernvermogen dat voor de dekking van het minimumkapitaalvereiste in aanmerking komt, ingedeeld per tier

Minimumkapitaalvereiste

De MCR wordt door een procentueel criterium afgeleid van de SCR en is begrensd in een bandbreedte van 25-45% van de SCR.

Vermogen voor dekking van de MCR

	31-12-2017	31-12-2016	Ontwikkeling
Beschikbaar vermogen (tier 1)*	220.301	211.804	8.744
Minimumkapitaalvereiste (MCR)	40.686	41.173	487
Ratio	541%	514%	28%

* Voor de MCR wordt Tier 3-vermogen niet meegeteld.

E.1.4. Verschil tussen het in de jaarrekening opgenomen Eigen vermogen en het positieve verschil van activa ten opzichte van verplichtingen

Reconciliatie IFRS-eigen vermogen en SII-vermogen

	31-12-2017	31-12-2016
Eigen vermogen IFRS	209.741	167.741
Herwaardering Technische voorzieningen (netto)	70.369	100.176
Aanwezig vermogen tbv de SCR	280.110	267.917
Tier 3 Correctie (correctie maximum tier 3-vermogen belastinglatentie)	-39.150	-34.864
Beschikbaar vermogen tbv de SCR	240.960	233.052

De materiële verschillen in waardering tussen de jaarrekening volgens IFRS-standaarden en die volgens Solvency II en een toelichting hierop, zijn opgenomen in de tabellen bij sectie D.2.

De tier 3-correctie wordt in paragraaf E.1.2. nader toegelicht.

E.2. Solvabiliteitskapitaalvereiste en minimumkapitaalvereiste

Algemeen

Deze paragraaf geeft inzicht in het solvabiliteitskapitaalvereiste en het minimumkapitaalvereiste. Daarbij zijn de verschillen tussen de stand per ultimo 2016 en 2017 weergegeven in het onderstaande overzicht.

	31-12-2017	31-12-2016
Marktrisico's	82.017	85.898
Tegenpartijrisico	10.075	7.341
Verzekeringstechnische risico's	105.668	112.719
Diversificatie	-45.206	-45.620
Basis Solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	152.554	160.338
Operationeel risico	7.831	8.285
Verliescompensatievermogen van technische voorzieningen	-12.187	-13.653
Verliescompensatievermogen van uitgestelde belastingen	-10.468	-13.313
Solvabiliteitskapitaalvereiste (SCR)	137.729	141.657
Minimumkapitaalvereiste (MCR)	40.686	41.173

Toelichting op de ontwikkeling van de solvabiliteitskapitaalvereiste

De kapitaalvereiste is in 2017 afgenomen met circa 3% (2016: 9%) tot € 138 miljoen (2016: € 142).

Deze vereiste is risicogebaseerd en daarmee een weerspiegeling van de financiële risico's die door het standaardmodel worden vertaald. In de ORSA is de toepasbaarheid van deze standaardformule nader geanalyseerd. Loyalis Leven acht de standaardformule voldoende geschikt.

Met name de marktrisico's en de verzekeringstechnische risico's zijn gedaald. Een nadere toelichting vindt u in sectie C.

Het geaggregeerde aan te houden solvabiliteitskapitaal wordt nog verlaagd met de waarde van de voorwaardelijke indexatie (verliescompensatievermogen van technische voorzieningen). Deze waarde is in 2017 gedaald door de gewijzigde economische scenario's en wijzigingen in het polisbestand per ultimo 2017. Bij Loyalis Leven is dit (vrijwel) identiek aan de Netto toekomstige discretionaire uitkeringen. De directie bepaalt of en in welke mate de uitkeringen worden geïndexeerd.

Op grond van de guidance van DNB is voor het verliescompensatievermogen van uitgestelde belastingen per ultimo 2017 een bedrag van € 10 miljoen (2016: € 13 miljoen) opgenomen.

Vooruitblik

Voor 2018 is de verwachting dat de solvabiliteit van Loyalis Leven nagenoeg gelijk blijft bij ongewijzigde overige omstandigheden. De verlaging van de UFR per primo 2018 met 0,15% zal de solvabiliteitsratio beperkt negatief beïnvloeden.

Belangrijkste gevoeligheid is het vervalrisico in de nabestaandenpensioenportefeuille. Loyalis Leven gaat uit van een verlengingskans van gemiddeld 95%. Als het aantal opzeggingen fors stijgt, bijvoorbeeld met 20% toename, dan duwt dit de SCR-ratio onder de 150% zonder managementactie. In het kapitaal- en dividendbeleid is een aantal acties geformuleerd, die de ratio weer tot boven de 150% zullen laten stijgen.

Minimumkapitaalvereiste

	2017		2016	
	Netto (exclusief her- verzekering/SPV) beste schatting en technische voorzieningen als geheel berekend	Netto (exclusief her- verzekering/SPV) totaal risico- bedrag	Netto (exclusief her- verzekering/SPV) beste schatting en technische voorzieningen als geheel berekend	Netto (exclusief her- verzekering/SPV) totaal risico- bedrag
Verplichtingen met winst- deling – gegarandeerde uitkeringen	764.452	-	777.361	-
Verplichtingen met winst- deling – toekomstige discretionaire uitkeringen	12.187	-	13.653	-
Aan indexen of beleggingen gekoppelde verplichtingen	951.609	-	995.801	-
Overige levens- en schadeverzekerings- en herverzekerings- verplichtingen	122.017	-	126.821	-
Totaal risicobedrag voor alle levensverzekerings- en herverzekerings- verplichtingen	-	5.444.199	-	4.980.418
Lineair minimumkapitaalvereiste	40.686	-	41.173	-
Solvabiliteits- kapitaalvereiste	137.682	-	141.657	-
Bovengrens minimumkapitaalvereiste	61.957	-	63.746	-
Ondergrens minimumkapitaalvereiste	34.420	-	35.414	-
Gecombineerd minimumkapitaalvereiste	40.686	-	41.173	-
Absolute ondergrens van het minimumkapitaalvereiste	3.700	-	3.700	-
Minimumkapitaalvereiste	40.686	-	41.173	-

E.3. Gebruik van de ondermodule aandelenrisico op basis van looptijd bij de berekening van de solvabiliteitskapitaalvereiste

Dit is niet van toepassing op Loyalis Leven.

E.4. Verschillen tussen de standaard formule en ieder gebruikt intern model

Dit is niet van toepassing op Loyalis Leven.

E.5. Niet-naleving van de minimumkapitaalvereiste en niet-naleving van de solvabiliteitskapitaalvereiste

Loyalis Leven leeft zowel de minimumkapitaalvereiste als de solvabiliteitskapitaalvereiste na. Dit gold zowel voor 2016 als 2017.

E.6. Overige informatie

Loyalis Leven heeft geen andere materiële informatie over zijn kapitaalbeheer.

Afkortingenlijst

ABP	Stichting Pensioenfonds ABP
AFM	Autoriteit Financiële Markten
ALM	Asset Liability Management
APG	Algemene Pensioen Groep
ARC	Audit & Risk Committee
BAC	Balansadviescommissie
BW	Burgerlijk Wetboek
CEO	Chief Executive Officer (directievoorzitter)
CFRO	Chief Financial & Risk Officer (directeur Finance & Risk Management)
CLT	Compliance, Legal & Tax (afdeling)
COO	Chief Operations Officer (directeur Operations en IT)
DNB	De Nederlandsche Bank
EER	Europese Economische Ruimte
EIOPA	European Insurance and Occupational Pensions Authority (Europese toezichthouder)
EV	Eigen vermogen
EV	Eerlijke Verzekeringswijzer
GIA	Group Internal Audit
GBP	Great Britain pound
HR	Human Resources
IAS	International Accounting Standards
ICS	In Control Statement
IFRS	International Financial Reporting Standards
LAC dt	Loss absorbing capacity deferred tax
LGD	Loss Given Default
LTV	Loan-To-Value
MCR	Minimum Capital Requirement (minimumkapitaalvereiste)
MVO	Maatschappelijk verantwoord ondernemen
NAV	Net Asset Value
NHG	Nationale Hypotheek Garantie
NPS	Net Promotor Score
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development (Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling)
ORSA	Own Risk and Solvency Assessment
PE	Permanente Educatie
PPF APG	Personeelspensioenfonds APG
QRT	Quantitative reporting template
RAP	Risico Allocatie Platform
RMC	Risk Management Committee
RvC	Raad van Commissarissen
SII	Solvency II
SCR	Solvency Capital Requirement (solvabiliteitskapitaalvereiste)
SIRA	Systematische Integriteit Risico Analyse
UFR	Ultimate Forward Rate
USD	United States dollar
VA	Volatility Adjustment (Volatiliteitsaanpassing)
VDBO	Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling
Wft	Wet op het Financieel Toezicht